

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jan Dolejš

Percepce Bosny a Hercegoviny očima současných fotbalových příznivců

Bosnia and Herzegovina from the Perception of Contemporary Football Fans

Praha 2015

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Žíla, Ph.D.

Poděkování

Touto cestou bych rád poděkoval svému vedoucímu PhDr. Ondřeji Žílovi, Ph.D. za trpělivost a cenné rady při psaní této práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 28. 5. 2015

.....

Jan Dolejš

Abstrakt (česky):

Cílem této práce je popsat bosenské fotbalové prostředí, které je jedním ze zrcadel procesů probíhajících ve společnosti. Pomocí rozhovorů, jež byly v období mezi březnem a červnem 2014 provedeny, se práce pokusí interpretovat každodenní realitu Bosny a Hercegoviny očima fotbalových fanoušků. Kromě tohoto ústředního tématu podává práce i obraz historie a současnosti Bosny a Hercegoviny, teoreticky vymezuje fotbalové publikum (ve světě i námi zkoumané oblasti) a představuje fotbal jako společenský fenomén, úzce svázaný s politikou.

Klíčová slova: Bosna a Hercegovina, mezietnické soužití, bosenští fotbaloví příznivci a kluby, nacionalismus

Abstract (in English):

The main objective of this thesis is to describe the Bosnian football environment, which is one of the mirrors of the ongoing social processes. On the basis of the interviews held between March and June 2014, the thesis seeks to interpret an everyday reality of Bosnia and Herzegovina from the perspective of football fans. Moreover, the thesis provides the picture of the past and present of Bosnia and Herzegovina, theoretically defines a football audience (worldwide and in the surveyed region) and introduces football as a social phenomenon tightly linked to politics.

Key words: Bosnia and Herzegovina, inter-ethnic coexistence, bosnian football fans and clubs, nationalism

Obsah

Seznam použitých zkratk	7
1. Úvod	8
2. Diskuze pramenů a literatury a metodologie	11
2.2 Metodologie	13
2.2.1 Kvalitativní výzkum	13
2.2.2 Charakteristika vlastního terénního šetření	15
3. Stručný přehled dějin Bosny a Hercegoviny	18
3.1 Bosna a Hercegovina do vzniku SFRJ	18
3.2 Bosna a Hercegovina v socialistické Jugoslávii	19
3.3 Příčiny vzniku konfliktu	21
3.4 Válka 1992—1995	23
3.5 Sarajevo 1992—1995	24
4. Současná Bosna a Hercegovina a její společnost	27
5. Fotbalové publikum	31
5.1 Historie fotbalového diváctví	32
5.2 Negativní jevy spojené s chuligánstvím	33
6. Fotbal jako společenský fenomén	36
7. Fanouškovská scéna SFRJ	39
8. Fanouškovská scéna v Bosně a Hercegovině	43
8.1 Negativní jevy spojené s fotbalovými fanoušky ukázané na bosenských příkladech	46
8.2 Role národního týmu Bosny a Hercegoviny	52
9. Výstupy terénního šetření	53
9.1 Vztahy s fanoušky ostatních týmů	53
9.2 Chování policie k fanouškům v různých městech	53
9.3 Propojení fotbalu a politiky	54
9.4 Podpora národního týmu Bosny a Hercegoviny	55
9.5 Význam národnosti aktérů na hřišti	56
9.6 Urážlivé pokřiky	56
9.7 Násilí a jeho oběti	56
9.8 Rasismus a antisemitismus	57
9.9 Homofobie	57
9.10 Protesty z jara roku 2014	57
9.11 Názor na stát Bosnu a Hercegovinu a percepce její budoucnosti	58

10. Závěr	60
Použité zdroje	62
Primární zdroje	62
Sekundární zdroje	65
Seznam citovaných respondentů	69

Seznam použitých zkratk

ARBiH	Armija republike Bosne i Hercegovine	Armáda Bosny a Hercegoviny
CZ	Crvena Zvezda	
FIFA	Fédération Internationale de Football Association	Mezinárodní fotbalová asociace
FK	Fudbalski klub	Fotbalový klub
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica	Chorvatské demokratické společenství
HŠK	Hrvatski športski klub	Chorvatský sportovní klub
JNA	Jugoslovenska narodna armija	Jugoslávská lidová armáda
SHS	Srba, Hrvata i Slovenaca	Srbů, Chorvatů a Slovenců
MS		mistrovství světa
NATO	North Atlantic Treaty Organization	Severoatlantická aliance
NDH	Nezavisna država Hrvatska	Nezávislý stát Chorvatsko
NFSBiH	Nogometni /Fudbalski savez Bosne i Hercegovine	Fotbalový svaz Bosny a Hercegoviny
NK	Nogometni klub	Fotbalový klub
RS	Republika Srpska	Republika srbská
RSK	Republika Srpska Krajina	Republika Srbská Krajina
SDA	Stranka demokratske akcije	Strana demokratické akce
SDS	Srpska demokratska stranka	Srbská demokratická strana
UEFA	Union of European Football Associations	Evropská fotbalová asociace
UNPROFOR	United Nations Protection Force	mírová operace OSN
VRS	Vojska Republike Srpske	Armáda Republiky srbské

1. Úvod

Tato práce se zabývá fotbalovým prostředím v Bosně a Hercegovině a názory bosenských fotbalových fanoušků na současnou společenskou a politickou situaci v zemi. Za její cíl pokládám popsání bosenského fotbalového prostředí a interpretaci každodenní reality BaH očima fotbalových fanoušků.

Bosna a Hercegovina není klasickým státem západního typu a její realita může někomu v určitých ohledech připadat často až absurdní. Jako jediný stát na světě v sobě totiž zahrnuje federaci a republiku, polovinu svého rozpočtu utratí na chod státní správy, a přesto nerozhoduje sama o sobě. Etno-nacionálně definovaná společenství zde žijí separovaně, neshodují se ve výkladu války z let 1992 – 1995 ani hlubší historie. Bosna a Hercegovina se po občanské válce stala předmětem zájmu mezinárodního společenství, jehož cílem bylo (a stále je) budování míru v této zemi. Přes veškeré úsilí zde však problémy nadále přetrvávají. Situace v zemi je tak stále v mnoha ohledech značně komplikovaná, což se projevuje i v oblasti fotbalu. Problémy s diváckým násilím, pro balkánské prostředí typické, jsou zde ještě umocněny mezietnickými střety. Politické problémy této země se tedy zrcadlí i ve fotbalovém prostředí. Domnívám se, že představení BaH očima fotbalových fanoušků je neotřelý způsob, jakým je možné z odlišného úhlu pohledu dokumentovat každodenní realitu v této zemi.

Podle některých autorů¹ složitá ekonomická situace a mezietnické averze způsobují, že frustrovaní mladí lidé hledají únik a vybití svého vzteku např. právě na fotbalových stadionech.

K napsání této práce mě přivedla poznámka, kterou na toto téma pronesl můj školitel PhDr. Ondřej Žila, Ph.D. na hodině věnované válečné a poválečné BaH. Již nějakou dobu mě otázka fotbalu zajímá nejen z hlediska praktického, ale studuji tuto problematiku i po stránce teoretické. Rozhodl jsem se tedy propojit oblast fotbalu se svým studijním oborem (jihovýchodoevropská studia – srbský jazyk). Vzhledem k tomu, že se raději než v archivu pohybuji mezi lidmi, začal jsem za účelem terénního výzkumu plánovat pobyt v BaH s cílem co nejhlubšího poznání reálného světa bosenských fotbalových fanoušků. Měl jsem v plánu vycestovat už na podzim 2013, a to do Banja Luky, tento plán ovšem nevyšel. Uspěl jsem až na jaře 2014 a odcestoval do Pale, města nedaleko Sarajeva, kde jsem po dobu tří měsíců

---

¹ Např. ze sborníku: VEJNOVIĆ, (ed.). *Nasilje i sport*. Banja Luka: Evropski defendologija centar, 2011. Dostupné také z: <http://www.defendologija.com/nasilje%20u%20sportu%20-%20zbornik%20radova.pdf>

prováděl hloubkové terénní šetření. V rámci tohoto výzkumu jsem se nejprve zaměřil na zúčastněné pozorování na fotbalových stadionech. Na těchto místech jsem následně vytipoval fanoušky, jedince, se kterými jsem po domluvě provedl rozhovory. Jednalo se o fanoušky ze dvou táborů – *Horde zla*, působící při klubu *FK Sarajevo*, a *Sokolovi*, kteří fandí *Slaviji Sarajevo*. Tyto fankluby nebyly vybrány náhodně – každý z nich pochází z jiné bosenské entity, a mezi těmito dvěma tábory respondentů se proto dal očekávat přirozený názorový nesoulad na mnohá, většinou politicky kontroverzní témata. Je třeba přiznat, že práce by zřejmě vypadala dost odlišně, kdyby mi vyšel první zamýšlený pobyt. Sice by v okolí Banja Luky bylo obtížné najít fotbalový tým a jeho příznivce z Federace, zároveň bych se však mohl zúčastnit zásadní události, tj. výjezdu na hostující utkání. Bohužel, ta byla na jaře 2014 pod tvrdými tresty zakázána.

V první kapitole stručně shrnu národnostní a státoprávní vývoj Bosny a Hercegoviny do konce občanské války v 90. letech 20. stol. Pozastavím se u událostí, které podle mě mají na současný stav největší vliv. Pro pochopení dění je často nezbytné uvést kontext událostí ve státním celku, ve kterém se Bosna a Hercegovina v tu kterou chvíli nacházela. Zvláštní prostor dostane nejnovější historie města Sarajeva, jelikož zde byl prováděn výzkum a pro význam této práce je velmi důležitá. Na konci se zamyslím nad příčinami vzniku konfliktu. V následující kapitole budou nastíněny základní rysy Daytonské mírové dohody, která je základem fungování současné BaH. Dále bude poukázáno na to, co se této dohodě vyřešit nepodařilo – trvající rozdělení společnosti i dvacet let po skončení války. Následně bude čtenář seznámen s protesty z jara 2014, které v době výzkumu pro tuto práci silně rezonovaly celou společností, a nakonec jsou shrnuty návrhy na řešení státního uspořádání BaH.

V kapitole s názvem „Fotbalové publikum“ se již dostanu k tematice fotbalu. Představím rozbor skladby publika, které navštěvuje fotbalové zápasy. Největší prostor dostanou skupiny nejhlasitějších, nejproblémovějších a nejmedializovanějších osob v publiku tj. „*ultras*“ a „*chuligáni*“. Součástí této kapitoly bude teoretické vymezení negativních jevů spojených s těmito skupinami. V další kapitole bude poukázáno na to, jakým společenským fenoménem je fotbal. Dále bude popsáno jeho propojení se světem politiky a médií. Cílem kapitoly „Fanouškovská scéna SFRJ“ je shrnutí historie fotbalového fandění v socialistické Jugoslávii od konce druhé světové války do rozpadu federace. Poslední teoretická kapitola má za cíl představit historii fotbalu a jeho fanoušků v Bosně a Hercegovině od jejího vzniku (tedy od začátku války) do současnosti a charakterizovat bosenské fanoušky. Bude představena situace na bosenských stadionech dneška a na tamních příkladech ukázáno, jak v praxi

vypadají negativní jevy spojené s fotbalovým chuligánstvím. Poslední část kapitoly bude věnována otázce národního týmu a jeho podpory u různých komunit. Závěrečná – pro tuto práci zásadní – kapitola v sobě již zahrnuje zpracované odpovědi respondentů, které by měly sloužit jako praktické potvrzení výše uvedených teoretických analýz.

2. Diskuze pramenů a literatury a metodologie

2.1 Diskuze pramenů a literatury

V rámci tvorby této práce se jako limit ukázal omezený počet primárních pramenů. Problematika prakticky není odborně zpracována. Najít informace o bosenských fotbalových fanoušcích je téměř nemožné, proto jsem čerpal primárně z literatury, která pojednávala o BaH, její historii a současnosti, a za druhé z literatury, která se věnuje fotbalovým fanouškům. K jejich propojení jsem došel terénním výzkumem, který bude představen později.

K napsání kapitoly věnující se historii BaH mi posloužily práce českých historiků L. Hladkého, J. Pelikána a O. Žíly a text D. Kasuma. Kromě nich je čerpáno i z dalších zdrojů, např. textu o rozpadu Jugoslávie L. Silber a A. Littla *Smrt Jugoslávie*.²

Pro kapitolu o současné BaH a její společnosti mi byla největší oporou práce H. Bauerové *Bosna a Hercegovina jako konsociační demokracie*.³ Studie představuje fungování BaH z pohledu ústavního zakotvení a reálného fungování od r. 1992 do současnosti. Vzhled do života mladých lidí na různých místech bývalé Jugoslávie nabízí dokument rádia Svobodná Evropa *Perspektiva*.⁴ Pro nás jsou zajímavé díly ze Sarajeva a Mostaru, které zprostředkovávají názory středoškoláků na mezietnické soužití.

Většinu informací k napsání kapitoly o fanoušcích v SFRJ jsem získal v srbském dokumentárním filmu *Dosije: navijači* a knize splitského sociologa D. Laliće *Torcida, pogled iznutra*.⁵ Z dokumentu *Dosije: navijači*, který v sedmi dílech osvětluje historii fandění i současnou scénu v Srbsku, jsem použil první tři díly, které se věnují době do rozpadu Jugoslávie. V seriálu hovoří srbští a chorvatští sociologové, sportovní novináři, stejně jako samotní fanoušci a policisté. Zajímalo mě, jestli s takovým vyličením souhlasí samotní fanoušci. Z rozboru mnohačetných diskuzí na fanouškovských fórech jsem zjistil, že přestože s hodnocením sebe sama většinou nesouhlasí, shodují se alespoň, že část seriálu pojednávající o historii je v pořádku. Lalićova *Torcida* je jedním z mála primárních pramenů věnujících se této problematice. Lalić byl jako mladík mnoho let členem Torcidy. Později se k ní vrátil jako

---

² SILBER, L. a LITTLE, A. *Smrt Jugoslavije*. Beograd: Radio B92, 1996. 424 s. Rat i mir. ISBN 86-7963-038-1. s. 234

³ BAUEROVÁ, H. *Bosna a Hercegovina jako konsociační demokracie: analýza aplikovatelnosti Lijphartova modelu*. 1. vyd. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2013. ISBN 978-80-86855-98-1.

⁴ RADIO SLOBODNA EVROPA: *Perspektiva*. [online]. 2015 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://www.slobodnaevropa.org/section/perspective/4263.html>

⁵ LALIĆ Dražen. *Torcida: pogled iznutra*. Zagreb: Profil multimedija, 2011. ISBN 9789533193458.

vystudovaný sociolog a prováděl dlouhotrvající výzkum. Ve své knize tak těží jak z teoretických, tak praktických poznatků.

K teoretickému zpracování chování fotbalového publika jsem nejvíce využíval práci J. Smolíka *Fotbalové chuligánství: historie, teorie a politizace fenoménu*.⁶ Smolík, podobně jako Lalić, prováděl terénní výzkumy, avšak mezi českými fanoušky. Většina ostatních textů, které jsou v našem jazyce dostupné, čerpá právě od tohoto autora. Dále jsem se opřel o práce českých sociologů J. Kasala, A. Sekota a P. Slepíčky a srbského sociologa sportu D. Kokoviće. Díla těchto autorů mi pomohla i při psaní kapitoly, která představuje fotbal jako společenský fenomén. Kromě nich jsem čerpal z několika prací sborníku *Nasilje i sport*.⁷ Obsáhlý sborník, ve kterém najdeme texty především místních autorů, rozebírá problém násilí ve sportu, přičemž každý autor na něj nahlíží z jiné perspektivy.

Ke kapitole popisující bosenskou fanouškovskou scénu téměř chybí primární zdroje. Proto jsem prováděl terénní výzkum. Zajímavé jsou texty, které napsali Richard Mills a Davide Sterchele. Text Richarda Millse *Fighters, footballers and nation builders: wartime football in the Serb-held territories of the former Yugoslavia*,⁸ nám může pomoci pochopit, jak vypadal fotbal za časů bosenské občanské války. Nevýhodou však je, že se příliš nevěnuje dění mimo Srby kontrolovaná území. Davide Sterchele ve svém *Fertile land or mined field?*⁹ přichází s dvěma protichůdnými náhledy na roli fotbalu v BaH. Tvrdí, že zatímco fotbal může být „plodnou zemí“, způsobem jak přispět k přiblížení znesvářených komunit, může být i „minovým polem“, místem kde dochází k nacionalistickým a násilným excesům. Použil jsem také text *Čím je fotbal pro Bosnu a Hercegovinu?*¹⁰ Jiřího Záknavského a kol. Text kombinuje reportáž z bosenského fotbalového prostředí, shrnutí poválečného fotbalového vývoje a poznatky úspěšného českého trenéra Jiřího Plíška, který v BaH působil. Příklady problematického chování fanoušků jsem hledal na portálech deníků *Glas Srpske* a *Dnevni*

---

⁶ SMOLÍK, J. *Fotbalové chuligánství: historie, teorie a politizace fenoménu*. Vyd. 1. Karlovy Vary: Zdeněk Plachý, 2008. 280 s. ISBN 978-80-903556-3-7.

⁷ VEJNOVIĆ, (ed.). *Nasilje i sport...*

⁸ MILLS, R. *Fighters, footballers and nation builders: wartime football in the Serb-held territories of the former Yugoslavia, 1991–1996*. Sport in Society [online]. 2013, vol. 16, issue 8, s. 945-972 [cit. 2015-04-28]. DOI: 10.1080/17430437.2013.801220.

⁹ STERCHELE, D. The Limits of Inter-religious Dialogue and the Form of Football Rituals: The Case of Bosnia-Herzegovina. *Social Compass*. 2007-06-01, vol. 54, issue 2, s. 211-224. DOI: 10.1177/0037768607077032. Dostupné z: <http://scp.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0037768607077032>

¹⁰ ZÁKRAVSKÝ, J. Čím je fotbal pro Bosnu a Hercegovinu? *Eurofotbal.cz* [online]. 2014 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://www.eurofotbal.cz/clanky/cim-je-fotbal-pro-bosnu-a-hercegovinu-259882/>

Avaz. Pro oba deníky je charakteristické, že patří mezi nejčtenější, jsou v rukou nacionalistických politických elit a využívají vyhraněnou rétoriku.

2.2 Metodologie

Při sociologickém výzkumu si můžeme vybrat ze dvou základních metod zkoumání, kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Já jsem se rozhodl využít kvalitativního výzkumu, neboť, jak vyplývá z popisu uvedeného níže, byl pro účely mé práce vhodnější.

V této kapitole budou nastíněny základní metody kvalitativního výzkumu, uvedu, které jsem použil, a vysvětlím proč. Následovat bude popis, jak probíhal výzkum, jeho obtíže a s jakými respondenty byly provedeny strukturované rozhovory. V závěru kapitoly bude tabulka s údaji o respondentech.

2.2.1 Kvalitativní výzkum

Podle některých metodologů můžeme kvalitativní výzkum chápat buď jako pouhý doplněk výzkumu kvantitativního, nebo jako jeho protipól. J. Hendl¹¹ konstatuje, že kvalitativní výzkum má rovnocenné postavení s ostatními výzkumnými metodami. Kvalitativní výzkum se vyznačuje absencí čísel. Badatel si obvykle na začátku zvolí téma a výzkumné otázky. Ty se mohou během výzkumu měnit a modifikovat, proto můžeme kvalitativní výzkum považovat za emergentní nebo pružný. Výzkumník, jehož role je srovnatelná s rolí detektiva, musí aktivně vyhledávat jakékoliv informace, které přispívají k zodpovězení výzkumných otázek. Badatel si podle svého výběru volí situace (obvykle normální a každodenní) a osoby, které zkoumá. To vše probíhá v delším časovém intervalu, během něhož vědec stále sbírá data, analyzuje je a rozhoduje se, která z nich použije. Pořád přezkoumává svoje závěry. Zpráva o kvalitativním výzkumu obsahuje detailní popisy míst, kde bylo uskutečněno pozorování, a rozsáhlé citace z poznámek a rozhovorů. Badatel zohledňuje názory zkoumaných jedinců na svůj výzkum a může je zahrnout do výsledné zprávy. K nedostatkům kvalitativního výzkumu patří, že je sbírkou subjektivních dojmů a z důvodu jeho pružnosti ho lze jen těžko replikovat. Výsledky je těžké zobecnit, protože pracuje s malým počtem zkoumaných jedinců. Dále je tomuto výzkumu vytýkána malá transparentnost a neprůhlednost. Kvalitativní analýza se nedá formalizovat. Na druhé straně má však

---

¹¹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2. s. 49-51

kvalitativní výzkum i své přednosti, mezi něž patří hloubkový popis případů. Zohledňuje se působení lokálních podmínek a kontextu. Pomocí kvalitativního výzkumu můžeme navrhnout teorii zkoumaného fenoménu.

J. Smolík¹² tvrdí, že nejvhodnějšími metodami pro výzkum fotbalových fanoušků jsou:

- a) zúčastněné pozorování,
- b) nestandardizované rozhovory,
- c) standardizované rozhovory,
- d) analýza osobních dokumentů / obsahová analýza,
- e) dotazníková šetření,

V této práci jsem se rozhodnul využít zúčastněné pozorování, standardizované rozhovory a skupinové interview.

Zúčastněné pozorování je vhodné použít, pokud je sledovaný jev málo prozkoumán a není přístupný z pohledu mimo skupinu. Je možné jím ozřejmit mnoho otázek. Během pozorování si badatel dělá poznámky, popř. jiné záznamy o pozorování jako snímky.¹³ Nevýhodou je, že pozorovateli se může stát, že si některých jevů prostě nevšimne.¹⁴

Standardizovaný (strukturovaný) rozhovor se sestává z předem připravených otázek, které by měly přispět k tomu, aby se získaná data příliš nelišila. V přepisu se data z tohoto rozhovoru snadněji analyzují. Tento rozhovor je vhodný pro případ, kdy rozhovor nelze opakovat.¹⁵

Skupinové interview je prováděno se skupinou respondentů najednou. Skupina může být uměle vytvořená, nebo přirozená (jako tomu bylo v případě této práce). Obvykle je skupina značně homogenní. Výhodou je získání množství informací v krátkém čase a větší zábava pro respondenta. Nevýhodou je, že někteří jedinci mohou skupinu respondentů ovládat.¹⁶

---

¹² SMOLÍK, J. *Fotbalové chuligánství*.... s. 23

¹³ Až později, téměř po skončení výzkumu jsem se dozvěděl, že fotit cokoli v kotli je velmi nebezpečná záležitost.

¹⁴ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*... s. 192-193

¹⁵ Tamtéž s. 173

¹⁶ Tamtéž s. 183-184

2.2.2 Charakteristika vlastního terénního šetření

Na jaře 2014 jsem na sarajevských stadionech prováděl zúčastněné pozorování nejdříve jako úplný pozorovatel, poté někdy v roli účastníka jako pozorovatele a někdy v roli pozorovatele jako účastníka.¹⁷ O pozorování lze říct, že nesplnilo moje očekávání. Zřejmě kvůli absenci hostujících fanoušků jsem reflektoval minimum pro zkoumanou problematiku zajímavých jevů, jako jsou např. nacionálně urážlivé pokřiky. Navštěvoval jsem zápasy týmů *FK Sarajevo*, *Slavija Sarajevo* a *Željezničaru*. Charakteristika těchto i dalších fanklubů je uvedena dále.

K dalšímu výzkumu jsem vybíral fanoušky dvou z tří výše zmíněných týmů, a to tak, aby jedni byli z RS a druhí z Federace, tudíž bylo možné očekávat dva odlišné náhledy na různé otázky. Logicky jsem tedy vybral srbskou *Slaviji* a zbývalo rozhodnout se mezi federálními *FK Sarajevo* a *Željezničarem*. Mezi fanoušky *FK Sarajevo* a *Željezničaru* jsem se rozhodl na základě jejich dlouhotrvající pověsti. Zatímco *Željezničar*, jehož stadion leží na Grbavici, míval před válkou etnicky smíšené bosňacko–srbské publikum, fanoušci *FK Sarajevo* platili vždy za primárně bosňackou skupinu.

Fanoušci *Slavije* si přezdívali *Sokolovi*, což má odkazovat na dřívější spojitost klubu se srbským sokolským hnutím. Jedná se o menší skupinu, než jsou ty, které podporují *FK Sarajevo* a *Željezničar*. *Slavija* je také mladší – vznikla až v roce 2001. To proto, že samotný klub sice vznikl v roce 1908, ale od nástupu NDH do r. 1993 neexistoval. V době mého pozorování měla skupina na tribuně maximálně 100 členů, a to především teenagerů, nejstarším bylo odhadem lehce přes 20 let. Tomu odpovídá i věk respondentů. Skupina se projevuje jasně prosrbsky, navazuje přátelství s fankluby v Srbsku a podporuje srbskou reprezentaci.

Fanoušci *FK Sarajevo* jsou jednou z největších skupin v BaH. Skupina se nazývá *Horde zla* a oficiálně vznikla v roce 1987. Svůj věhlas si fanoušci získali už za časů jugoslávské ligy. Na tribuně se jich schází několik set až několik tisíc, pro představu – podobný počet fotbalových příznivců je v kotli *Sparty*, nebo *Slavie Praha*. Věk jejich členů je rozmanitý, od teenagerů až po třicátníky. Právě osoby kolem třiceti let věku byly respondenty

---

¹⁷ Úplný pozorovatel je vnější pozorovatel. Pozorování nevědí, že jsou pozorováni. Tento způsob pozorování lze využít pouze na veřejných místech. Účastník jako pozorovatel je členem skupiny a ostatní jsou si vědomi jeho totožnosti. Pozorovatel jako účastník je spíše tazatel. Pozorování provádí např. po předchozí domluvě, přičemž může provádět rozhovory. Dle HENDL, J. *Kvalitativní výzkum ...s.* 191-192

mého výzkumu. Přestože se skupina nijak národnostně nevyhraňuje, většina členů patří s nejvyšší pravděpodobností k Bosňákům. V každém případě se však jedná o představitele probosenského smýšlení.

Na tribunách jsem navázal kontakt s vytipovanými jedinci z obou výše zmíněných táborů. Vybraným příznivcům byl sdělen důvod mé přítomnosti na stadionu a navrženo pozdější setkání za účelem rozhovoru, což byla jedna z nejtěžších částí výzkumu. Fanoušci totiž trpí vžitou nedůvěrou k novinářům a výzkumníkům, protože mají pocit, že o nich informují nepravdivě a nesmyslně. Jednou mi ultras FK Sarajevo dokonce „kontrolovali dokumenty“, jelikož měli podezření, že jsem jakýsi špion konkurenčního fanklubu. Nakonec se však uskutečnění schůzek podařilo. Strukturované rozhovory probíhaly jednotlivě, po dvojicích a došlo i na formu skupinového interview.

Rozhovory byly poté přepsány metodou selektivního protokolu, jež badateli nabízí možnost vypustit ze směsi informací ty nedůležité.¹⁸ Důvodem bylo, že někteří fanoušci se ve svých vyprávěních často zatoulali k tématům, pro tuto práci neužitečným. Přestože vím, že badatel by si měl respondenta usměrňovat, do odpovědí fanoušků jsem příliš nezasahoval, jelikož někteří z nich reagovali na pokusy o usměrnění rozhovoru podrážděně. Nechal jsem je tedy říct vše, co chtěli, a až poté položil další připravenou otázku.

Níže, v tabulkách 1 a 2 je uveden seznam respondentů tohoto výzkumu. Za ročníkem narození následuje místo narození a místo bydliště.

Tabulka 1: Dotazování členové fanklubu Sokolovi

Dotazovaný č:	Ročník narození	Místo narození	Místo bydliště
1	1991	Sarajevo -Ilidža	Sarajevo –Dobrinja
2	1992	Sarajevo	Pale
3	1994	Sarajevo	Istočno Sarajevo
4	1994	Sarajevo	Istočno Sarajevo
5	1994	Sarajevo	Istočno Sarajevo
6	1992	Sarajevo	Istočno Sarajevo
7	1992	Sarajevo	Istočno Sarajevo

¹⁸ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum...* s. 210

Tabulka 2: Dotazování členové Hord zla

Dotazovaný č:	Ročník narození	Místo narození	Místo bydliště
8	1981	Sarajevo - Dobrinja	Sarajevo – Dobrinja
9	1982	Sarajevo - Dobrinja	Sarajevo – Dobrinja
10	1981	Sarajevo	Sarajevo
11	1979	Sarajevo - Dobrinja	Sarajevo – Dobrinja
12	1979	Sarajevo - Alipašino Polje	Sarajevo - Alipašino Polje
13	1981	Sarajevo	Sarajevo
14	1976	Sarajevo - Centar	Sarajevo – Novi Grad

3. Stručný přehled dějin Bosny a Hercegoviny

3.1 Bosna a Hercegovina do vzniku SFRJ

Ve středověku patřila Bosna chorvatským, srbským a uherským státním útvarům. Krátce zde existovalo i nezávislé království.¹⁹ V roce 1482 byla dobyta Osmanskou říší a pod její správou vydržela až do roku 1878. Za dobu osmanské nadvlády se bosenské obyvatelstvo konfesně rozdělilo do celků, které známe dnes – na muslimy, pravoslavné, katolíky a židy.²⁰ Od roku 1878 do roku 1918 byla BaH pod správou Rakousko-Uherska. V tomto období došlo k rozvoji vzdělanosti, osvěty, ekonomiky i politického života, ale zároveň se nepodařilo realizovat plán na posílení bosenského národního vědomí a vytvoření bosenské národnosti.²¹ Po skončení 1. světové války bylo vyhlášeno Království Srbů Chorvatů a Slovinců (SHS).²² V tomto státě docházelo k tenzím mezi Srby a Chorvaty. Cílem obou národních programů byla mj. BaH. V roce 1939 se srbští a chorvatští zástupci Cvetković a Maček na rozdělení BaH dohodli. To však vydrželo pouze do roku 1941, kdy byla meziválečná Jugoslávie napadena Třetí říší.²³ Prostor BaH byl následně svěřen do správy státu NDH, spojenci nacistů ovládanému ustašovským²⁴ hnutím. Vůči muslimům vedl ustašovský režim podbíživou politiku, označoval je za „květ Chorvatů“, čímž sledoval cíl kroatizace BaH. Pro Srby však v novém státě místo nebylo. Ustašovci začali s vyháněním, pokatoličťováním a bestiálním vražděním srbského obyvatelstva, ať už přímo v místech, kde žilo, nebo po svozu do některého z koncentračních táborů. Společně se srbským národem byli decimováni také židé a Cikáni. Jako obrana proti ustašovským útokům vzniklo již v létě 1941 hnutí odporu, které se hlásilo k tzv. „četnickému“ hnutí působícímu v Srbsku. Cílem tohoto hnutí bylo obnovení Jugoslávie s etnicky čistým Velkým Srbskem, které by zahrnovalo i celou BaH. V duchu tohoto plánu četníci také napadali muslimské vesnice a města, především ve východní Bosně. Muslimové zase vypalovali vesnice srbské. Po napadení SSSR v červnu 1941 začaly v Jugoslávii, a tedy i v BaH, působit také jednotky komunistického odboje, které vedl Josip-

¹⁹ HLADKÝ, L. *Bosna a Hercegovina: historie nešťastné země*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 1996. 216 s. Studijní texty; sv. 3. ISBN 80-85765-61-6. s. 17-23

²⁰ Tamtéž s. 25-40

²¹ HLADKÝ, L. *Bosna...* s. 43-58

²² V roce 1929 byl stát přejmenován na Jugoslávii

²³ HLADKÝ, L. *Bosna...* s. 61-74

²⁴ Ustaša, vedená „poglavnikem“ Ante Pavelićem byla organizace, která vznikla v roce 1929, vyznačující se antidemokratickým, antiliberálním, antisrbským a antisemitským programem. V době trvání královské Jugoslávie se chystala ke státnímu převratu, jehož chtěla docílit i násilnou cestou. Mimo jiné v roce 1933 spáchala i atentát na krále Aleksandra, za což byl Pavelić odsouzen k smrti. Dle RYCHLÍK, J a PERENČEVIĆ, M. *Dějiny Chorvatska*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 576 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-885-3 str. 264-268

Broz Tito. Vedle toho, že komunisté bojovali proti okupantům a ustašovcům, utkávali se právě i s četniky. Komunisté se postupně stali hlavní vojenskou silou na prostoru BaH. Jelikož komunistický program jako jediný neobsahoval nacionalismus, dokázali pro sebe partyzáni získat značnou část obyvatelstva bez rozdílu víry a národnosti. Tito už si nabytou moc nikdy nenechal vzít a po vítězství ve válce nastolil totalitní režim.²⁵

3.2 Bosna a Hercegovina v socialistické Jugoslávii

Federativní lidová republika Jugoslávie vznikla v listopadu 1945. Přestože se kvůli nadvládě komunistické strany řadila k totalitním státům, vyznačovala se celou řadou specifik, k nimž patřil např. samosprávný systém řízení podniků, vyhýbání se dvěma hlavním mocenským blokům, zachování podílu soukromého sektoru v ekonomice ad. V nové federaci byla obnovena bosenská státnost, přestože velmi formální a podmíněná řadou politických okolností. Bylo dosaženo značného hospodářského, vzdělanostního a kulturního růstu. Národnostní smír, který nastal po roce 1945, byl podle Pelikána zapříčiněn únavou obyvatelstva z nacionalistického šílenství propuknuvšího během druhé světové války, umlčení každého, kdo by se pokusil hrát na nacionalistickou notu a pro Jugoslávii úspěšně zvládnutá roztržka se Stalinem z let 1948 - 53.²⁶

Jugoslávskou národní politikou byla idea bratrství a jednoty, všechny národy si měly být rovnocenné. Muslimům však nebyl až do 60. let přiznán status konstitutivního národa. Muslimové byli spíše nuceni prezentovat se jako Srbové či Chorvati muslimské víry, popř. Jugoslávci. Kategorie Muslim - etnická příslušnost se objevila při sčítání lidu poprvé v roce 1961. Jako národ byli Muslimové uznáni v roce 1968.

Od konce 60. let nastala v BaH éra stagnace, populace však stále stoupala. Celá Jugoslávie se začínala dostávat do ekonomických problémů, protože bylo třeba začít splácet dřívější půjčky. Po národnostních rozporech (na Kosovu, ve Slovinsku a Chorvatsku) na začátku 70. let, které Jan Pelikán označuje za předzvěst etnické války z 90. let,²⁷ byla v roce 1974 přijata nová ústava, která dávala republikám větší pravomoci. Ústava dala vzniknout

---

²⁵ HLADKÝ, L. *Bosna...* s. 77-91

²⁶ PELIKÁN, J. *Jihoslovanská krize: kořeny a souvislosti*. Praha: Karolinum, 1996. 118 s. ISBN 80-7184-083-1. str. 7-8

²⁷ Tamtéž, str. 13

dvou autonomním oblastem²⁸, které fungovaly relativně samostatně.²⁹ Ústava se snažila vyřešit některé problémy, místo toho však vytvořila nové.³⁰

Roku 1980 zemřel Josip Broz Tito. Po jeho smrti země upadla do hluboké hospodářské krize. Na povrch začaly vyplouvat také problémy nacionální.³¹ K prvním rozporům došlo na Kosovu, kde se střetávali Albánci se Srby. Na vlně nacionalismu se nejumněji svezl Slobodan Milošević. Ke vzestupu svojí popularity u srbského národa využíval poukazování na neutěšenou situaci kosovských Srbů. To vyvrcholilo v roce 1989, kdy na oslavě pětisetletého výročí kosovské bitvy pronesl: „*Po šesti stech letech jsme dnes znovu v bitvách a před bitvami. Ony nejsou ozbrojené, ale ani takové nelze vyloučit.*“³² Oproti tomu byla situace v BaH ještě stále relativně klidná, jelikož zdejší komunisté byli velmi konzervativní a odmítali dopustit jakoukoliv změnu. To můžeme vidět na příkladu politických procesů, které proběhly v 80. letech. V nich byla nejprve odsouzena pro domnělý fundamentalismus a snahu nastolit v BaH islámskou republiku skupina muslimských intelektuálů v čele s Alijou Izetbegovićem. Poté byl do vězení poslán bosenský Srb Vojislav Šešelj, zpočátku komunista, později nacionalista, jenž navrhoval rozdělení BaH mezi Srbsko a Chorvatsko.³³

Od roku 1990 vzniklo několik politických stran, většinou na etnickém principu. Nejdůležitější byly muslimská SDA (Strana demokratické akce) v čele s Alijou Izetbegovićem, srbská SDS (Srbská demokratická strana), kterou vedl Radovan Karadžić a chorvatské HDZ (Chorvatské demokratické společenství). Volby z listopadu 1990 dopadly tak, že strany získaly přibližně tolik procent hlasů, jaké bylo procentuální zastoupení jejich národa v bosenské populaci a signalizovaly tak, že obyvatelstvo se rozčlenilo do táborů podle národnosti. Ihned po volbách došlo na neshody v otázce samostatnosti BaH. SDS byla razantně proti, SDA a HDZ (v případě HDZ účelově) se čím dál více klonily k samostatnosti.

---

²⁸ Kosovo a Vojvodina, obě autonomní oblasti byly v rámci Srbska

²⁹ HLADKÝ, L. *Bosna ...* s. 95-109

³⁰ STEVANOVIĆ, V. Slobodan Milošević - Jméno a osobnost. In: MATVEJEVIĆ, P, V STEVANOVIĆ a Z. DIZDAREVIĆ. *Strůjci války a míru*. Praha: G plus G, 2003, s. 21-66. ISBN 8086103676. str. 8

³¹ Jak uvádí O. Žila, bosenská společnost se nestala homogenní, nýbrž zůstávala rozdělená podle náboženského vyznání. Dle ŽILA, O. *"Jedna si jedina moja domovina?": etno-demografické proměny Bosny a Hercegoviny v letech 1945-2013*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014. 412 s. Varia; sv. 26. ISBN 978-80-7308-523-0. s. 42

³² SILBER L. a LITTLE A.: *Smrt Jugoslavijske*, Beograd: Radio B92, 1996. 424 s. Rat i mir. ISBN 86-7963-038-1 s. 72.

³³ Tamtéž s. 234

Roku 1991 propukl srbsko-chorvatský konflikt v Chorvatsku. Přesto se však prezidenti Srbska Milošević a Chorvatska Tuđman dohodli na rozdělení BaH mezi tyto dvě země. Dohoda (ne nepodobná dohodě Cvetković–Maček) nakonec zřejmě ztroskotala hlavně na neschopnosti Miloševiče s Tuđmanem vyřešit situaci v Chorvatsku. V červnu 1991 pak vyhlásily Slovinsko a Chorvatsko nezávislost, a tím se dostala na pořad dne i otázka nezávislosti BaH, kterou bosenský parlament odsouhlasil bez přítomnosti srbských poslanců 14. října 1991. Již předtím však Srbové a Chorvati vyhlášovali svoje autonomní oblasti. Nezávislost Bosny a Hercegoviny bylo mezinárodní společenství ochotno uznat až po proběhnutí referenda. To se uskutečnilo na přelomu února a března 1992.³⁴ V této době se už dal budoucí scénář předpokládat. Jelikož zástupci bosenských Muslimů a Chorvatů se vyjadřovali pro nezávislost BaH, a naopak Srbové jasně deklarovali svůj záměr zůstat v Jugoslávii, řítla se země do války. Krátce po referendu³⁵ byla BaH uznána Evropským společenstvím a USA nezávislým státem.

3.3 Příčiny vzniku konfliktu

Jak uvádí O. Žíla, existují dva hlavní náhledy na vznik etnického konfliktu v Bosně a Hercegovině. Hlavním rozdílem těchto náhledů je hodnocení vývoje bosenské společnosti od roku 1945. První proud upozorňuje na dlouhotrvající mezietnickou nenávist a konflikt vidí jako cyklicky se vracející děj,³⁶ období vzájemné tolerance pak přičítá působení cizí nadvlády, která zabránila střetům.³⁷ Druhý poukazuje na (údajnou) harmonii soužití bosenských etnik. Autoři, kteří zastávají teorii harmonického soužití, obviňují z rozpoutání konfliktu politiky stran, které uspěly ve volbách v roce 1990.³⁸ Nově nastupující politici měli zneužít zhoršující se hospodářské situace Jugoslávie a krize na republikové úrovni. Zároveň demonizovali ostatní národy a snažili se mezi ně stavět etnické hranice. Žíla však podotýká, že ani jeden z těchto pohledů na věc není kompletní a dodává, že musíme přihlídnout k další důležité okolnosti, kterou je etnicita. Přestože ve větších městech a především Sarajevu se etnické rozdíly mezi obyvatelstvem smazávaly, společnost na venkově zůstala rozdělená. Žíla

³⁴ KASUM, D. Etnický konflikt v Bosně a Hercegovině. In: ŠMÍD, T. a V. VAĐURA. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 81-110. ISBN 8073251264. s.88-92

³⁵ Nadpoloviční většina se vyslovila pro samostatnost BaH. Bosenští Srbové referendum bojkotovali. (Dle HLADKÝ, L. *Bosna....* str. 147)

³⁶ ŽÍLA, O. "Jedna si jedina ... s. 49

³⁷ Dle DJILAS, A. The Nation That Wasn't. In: MOUSAVIZADEH, N. (ed.): *The Black Book of Bosnia: The Consequences of Appeasement*. New York 1996, s. 24. In: ŽÍLA, O. *Jedna si jedina...* s. 51

³⁸ O tom, že společnost již tehdy byla značně rozdělená, svědčí volební výsledek Reformní strany Ante Markoviće. Tato strana působila ve všech republikách a snažila se zavést ekonomické reformy, které by zachránily Jugoslávii. Jediným městem, kde v BaH zvítězila byla Tuzla. Dle STEVANOVIČ V. *Slobodan Milošević...* s. 14

tuto rozdělenost dokazuje počtem smíšených manželství, který nikdy nedosáhl takové výše, jaké by v heterogenní BaH mohl.³⁹

Na další teorie upozorňuje Xavier Bougarel. Proti konceptu války „všech proti všem“, kterou způsobuje stará nenávist mezi balkánskými národy, staví pojem „pomsta venkova“. Tato teorie se zakládá na faktech, že mnozí vůdci paravojenských jednotek, které páchaly nejhorší zvěrstva, pocházeli z horských oblastí. V těchto periferních lokalitách se zároveň nacházely bašty jednotlivých národních mobilizací, politických i vojenských. Teorie srbského vesnického obyvatelstva mstícího se na městech (Sarajevo, Vukovar⁴⁰) však podle Bougarela neobstojí, pokud si uvědomíme, kolik bylo ve válce zničeno vesnic.⁴¹

Další náhled na události krvavého rozpadu Jugoslávie marginalizuje vinu místního obyvatelstva. Oblíbený je především u místních obyvatel a spočívá v myšlence, že za všechno může někdo cizí, zejména Západ, který nahnal jugoslávské národy do války. Tento názor rezonuje např. v dokumentárním filmu *Tíha řetězů* režiséra B. Malagurskiho.⁴² Při pohledu na historii BaH zjistíme, že vnitřní konflikt zde často nebyl neobvyklý. S krátkou výjimkou trvání socialistické Jugoslávie byla na tomto území vždy část obyvatelstva privilegována a část znevýhodněna. Podle mého názoru se v roce 1992 už jednalo pouze o jediné – zda BaH zůstane v Jugoslávii nebo ne, přičemž pouze setrvání mohlo zajistit křehký mír. Jak dlouho by trval, je však otázka. Ve zmenšené Jugoslávii se srbskou dominancí se o svůj osud obávali Bosňáci, v islámské Bosně zase nechtěli žít Srbové. Chorvati byli pro samostatnost, avšak účelově. V příhodné době měli v plánu odtrhnout jimi obývaná teritoria. Bosňácký vůdce Alija Izetbegović nechtěl, aby Bosna zůstala ve zmenšené jugoslávské federaci a přikláněl se k bosenskému osamostatnění v existujících hranicích. Dobře si byl přitom vědom faktu, že Bosňáci svou vyšší natalitou v dohledné době překonají klíčovou hranici 50% obyvatelstva budoucího státu a budou tam moct rozhodovat o BaH sami. Na to nechtělo srbské šovinistické vedení přistoupit a podle Žily začalo válku v Bosně.⁴³

---

³⁹ ŽÍLA, O. *"Jedna si jedina..."* s. 50-51

⁴⁰ Vukovar je chorvatské město ve východní Slavonii, které bylo v roce 1991 JNA a srbskými paramilitárními jednotkami téměř zničeno.

⁴¹ BOUGAREL, X. *Osveta sela*. In: ČOLOVIĆ, I. *Zid je mrtav, živeli zidovi!*. Beograd: XX vek, 2009, s. 187-204. ISBN 8675620772. s. 187-188

⁴² MALAGURSKI, B. *Weight of chains* [online]. 2010 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <https://youtu.be/waEYQ46gH08>

⁴³ ŽÍLA, O. *"Jedna si jedina..."* s. 91

3.4 Válka 1992—1995

Ihned po uznání samostatnosti BaH vyhlásili Srbové Republiku srbskou v Bosně a Hercegovině.⁴⁴ Již od dubna 1992 se bojovalo především mezi Srby a Muslimy, a to hlavně v Sarajevu, východní Bosně a tzv. Bihaćské kapse. Na srbské straně se zpočátku angažovala JNA, ta však musela zemi po mezinárodním uznání BaH opustit. Během stahování však zanechala místním Srbům značnou část výzbroje, vojáky, kteří byli původem z BaH, a generála Ratka Mladiće, jenž je také bosenský rodák. V květnu byly do země vyslány mezinárodní jednotky UNPROFOR, které měly oddělovat znepřátelené strany konfliktu. Srbská materiální převaha od počátku vyústila ve stav, že na konci roku Muslimové drželi pouze Sarajevo, Bihaćskou kapsu a odříznuté enklávy ve východní Bosně – Srebrenici, Goražde a Žepu.

V roce 1993 se Rada bezpečnosti OSN obávala humanitární katastrofy a vyhlásila tzv. bezpečné zóny Sarajevo, Tuzlu, Bihać, Srebrenici, Žepu a Goražde. Do nich byly umístěny jednotky UNPROFOR, které zde měly monitorovat situaci, neměly však mandát bránit je. Od dubna bojovali i Chorvati proti Muslimům, a to hlavně v Mostaru a střední Bosně. Přestože Chorvati bojovali i proti Srbům, na některých místech se s nimi spojovali proti Muslimům. Muslimové zároveň vedli občanskou válku sami mezi sebou v Bihaćské kapse. Došlo k tomu poté, co Fikret Abdić, velmi bohatý podnikatel a jeden z nejvýraznějších muslimských politiků, vypověděl poslušnost sarajevské vládě a vyhlásil autonomní oblast Velika Kladuša, která spolupracovala se Srby.

V lednu 1994 poslal chorvatský prezident Tuđman do střední Bosny značný počet příslušníků pravidelné chorvatské armády. Do situace se diplomaticky vložily USA. Nabídly, že pokud Tuđman ukončí nepřátelství s Muslimy, pomohou mu s obnovením územní celistvosti Chorvatska, jelikož značná část Chorvatska byla tehdy v držení chorvatských Srbů. Tak došlo k podpisu Washingtonské dohody, která vytvořila bosňácko-chorvatskou entitu Federaci Bosny a Hercegoviny. Na konci roku 1994 bylo dohodnuto čtyřměsíční příměří. Během něho se všechny strany připravovaly na ofenzívy, v jejichž znamení byl rok 1995.

Ve roce 1995 se odehrály rozhodující průlomy války jak v BaH, tak v sousedním Chorvatsku. Pokus ARBiH probít se z obklíčení nebyl úspěšný a zvrát ve válce nepřinesl, naproti tomu Srbům se podařilo dobýt bosňácké enklávy Srebrenici a Žepu. Ve Srebrenici se dopustili vraždy několika tisíc zdejších mužů, v důsledku čeho se srbské vojenské pozice staly

---

⁴⁴ Později bylo vymazáno sousloví „v Bosně a Hercegovině“.

cílem bombardování ze strany NATO. Bombardování jim způsobilo značné problémy. Toho využili Chorvaté, kteří zlikvidovali RSK a poté, společně s ARBiH dobyli i značnou část Srby kontrolovaných území v BaH, stejně jako oblast ovládanou Fikretem Abdićem. Teprve potom co byla zlomena vojenská přesila Srbů, se začínala reálněji rýsovat dohoda o míru. V říjnu 1995 nastalo příměří a začalo se jednat. Míru bylo dosaženo po těžkých, dlouhotrvajících jednání na základě mírové dohody z Daytonu v listopadu 1995.⁴⁵

Občanská válka v Bosně a Hercegovině byl největší ozbrojený konflikt v Evropě od skončení druhé světové války. Počet obětí se odhaduje na cca 100 tisíc. Charakteristické pro ni bylo, že byla vedena proti civilnímu obyvatelstvu. Docházelo k páchání válečných zločinů, nejrozsáhleji zřejmě obyvatelstvo zasáhly etnické čistky, které vyhnaly z domovů více než polovinu bosenských obyvatel. Na zločinech se nejčastěji podílely paramilitární jednotky, jejichž členové byli ze zahraničí i z tuzemska. Následky této války jsou v BaH patrné dodnes, ať už na zničených budovách nebo ve vzpomínkách lidí.

3.5 Sarajevo 1992—1995

Sarajevo, které se stalo jedním z hlavních bojišť poslední⁴⁶ války v BaH, bylo před jejím vypuknutím harmonické multietnické město.⁴⁷ patřilo ke kulturním centrům Jugoslávie a v roce 1984 se zde pořádaly zimní olympijské hry. Uvádí se, že právě v Sarajevu padly první výstřely války. Na začátku dubna 1992 propukly srážky JLA s polovojenskými oddíly Muslimů a Chorvatů.⁴⁸ Ještě 6. dubna 1992 demonstrovali obyvatelé všech národností proti válce a vládě nacionalistických stran před budovou vlády. Demonstrace ale byla ukončena střelbou do demonstrantů z hotelu Holliday Inn, kterou měli na svědomí ozbrojenci SDS.⁴⁹ 8. dubna 1992 byl ve městě vyhlášen výjimečný stav. V květnu 1992 se podařilo Srbům Sarajevo obklíčit a obsadit čtvrtě Ilidža, Vogošća, Hadžići, Ilijaš a Lukavica, přičemž Sarajevo bylo v té době formálně stále hlavním městem Republiky Srbské.⁵⁰ Město poté zůstalo v obklíčení až do konce září 1995.⁵¹ Obránci Sarajeva se pokusili blokádu několikrát

---

⁴⁵ Dle HLADKÝ, L. *Bosna...* s.151-186 a KASUM, D. *Etnický konflikt...* s. 93-99

⁴⁶ Sousloví „poslední válka“, které často používá místní obyvatelstvo, podle mě jasně ukazuje, jaký byl stav soužití národních komunit v BaH. Tomuto tématu se budu obšírněji věnovat níže.

⁴⁷ V roce 1991 zde žilo 290 tisíc Muslimů, 157 tisíc Srbů, 35 tisíc Chorvatů, 56 tisíc Jugoslávceů a 19 tisíc ostatních Dle DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU BOSNE I HERCEGOVINE. *Nacionalni sastav stanovništva*. Sarajevo, 1993. str. 7

⁴⁸ HLADKÝ, L. *Bosna...* s.148

⁴⁹ KASUM, D. *Etnický konflikt...* s. 93

⁵⁰ Dne 12. srpna 1992 se hlavní město RS přesunulo na Pale, horské středisko cca 15 km od Sarajeva.

⁵¹ Pro ilustraci jak vypadalo Sarajevo v době války, může kromě textů dobře posloužit i obrazový materiál dostupný ze serveru Youtube. Ostřelování Sarajeva ze srbské perspektivy okolních kopců skvěle zobrazuje dokument Serbian Epics.

prorazit, nikdy však neuspěli. Přestože byli početně silnější, absence těžších zbraní je stavěla do jasné nevýhody. Srbové Sarajevo bombardovali z okolních kopců, z nichž ho měli jako na dlani. K nejtragičtějším útokům patří události z dubna 1992, kdy bylo ve frontě na chléb zabito 16 lidí, a dva zásahy tržiště Markale z dubna 1994⁵² a srpna 1995.⁵³

Proč Srbové nechávali město v obklíčení a nepokusili se ho dobýt? O jejich důvodech můžeme pouze spekulovat. Domnívám se, že hlavním důvodem bylo, že v Sarajevu byli dislokováni skoro všichni zahraniční reportéři, kteří do světa posílali stále se opakující reportáže o utrpení Sarajevanů a Srbové se tak mohli bez vědomí světové veřejnosti věnovat etnickým čistkám v jiných částech BaH. M. Pejanović si myslí, že Srbové doufali, že když učiní život ve městě dlouhodobě nesnesitelným, dojde k exodu nesrbského obyvatelstva.⁵⁴ Jak uvádějí Hladký i Kasum, přestože na město padaly srbské bomby z okolních kopců a srbští obyvatelé města byli terorizováni polovojenskými jednotkami spolupracujícími s ARBiH, duch města zůstal alespoň částečně multietnický.⁵⁵ Často se také můžeme dočíst, že město bránili obyvatelé všech národností společně, alespoň tedy zpočátku (rok 1992), než se ARBiH stala téměř výhradně islámskou armádou. S tímto obecně rozšířeným názorem bych si při pohledu na data o 1. korpusu ARBiH dovolil polemizovat. Přestože v Sarajevu žili cca dva Bosňáci na jednoho Srba, z cca 60 tisíc bojovníků 1. korpusu ARBiH bylo 54,5 tisíc Bosňáků, na 1500 Srbů. Chorvati, kterých byla před válkou ve městě zhruba pětina toho, co Srbů, bránili Sarajevo v počtu 2300. Za rok 1992 padlo 3097 vojáků, z toho 92,5 % Bosňáků, 3,4 % Srbů, 3,9 % Chorvatů a několik ostatních. Za celou válku zemřelo při obraně města cca 6100 lidí, přičemž procentuální zastoupení různých národností je skoro stejné jako v uvedeném roce 1992.⁵⁶ Podobný stav panoval i ve vedení ARBiH. Jak si všímá Dizdarević, chorvatský generál Stjepan Šiber byl vyslán do zahraničí a Srb Jovan Divljak byl zván pouze tehdy, když přijely zahraniční delegace a jeho přítomností se dokazovalo multietnické složení ARBiH.⁵⁷

Po Daytonské mírové dohodě a skončení bojů připadlo Sarajevo Federaci BaH a odešlo z něj 90 % Srbů. Na odchodu Srbů, probíhajícím v ohromném chaosu, měly podíl jak

---

⁵² Srbové odmítli obvinění z útoku, a naopak obvinili z jeho zinscenování Muslimy, kteří tak podle Karadžiće chtěli upoutat na Sarajevo světovou pozornost. Případ byl vyšetřován OSN, ale bez jednoznačného výsledku.

⁵³ HLADKÝ, L. *Bosna...* str. 151-192

⁵⁴ PEJANOVIĆ, M. *Ogledi o državnosti i političkom razvoju Bosne i Hercegovine: studije, članci, intervjui*. 3. dopunjeno izd. Sarajevo: Šahinpašić, 2013. 336 s. Udžbenici i priručnici. ISBN 978-9958-41-499-2. s. 64-65

⁵⁵ HLADKÝ, L. *Bosna...* str. 151-192 a KASUM, D. *Etnický konflikt...* str. 93-98

⁵⁶ Dle PEJANOVIĆ, M. *Ogledi...* s. 68

⁵⁷ DIZDAREVIĆ, Z. Alija Izetbegović: Tragická důslednost jednoho omylu. In: MATVEJEVIĆ, P, V. STEVANOVIĆ a Z. DIZDAREVIĆ. *Strůjci války a míru*. Praha: G plus G, 2003, s. 87-134. ISBN 8086103676. s.127

elity bosňácké, které si Srby ve městě nepřály, tak elity srbské, které chtěly Srby sestěhovat na území pod svou kontrolou. Nejčastěji se jednalo o oblasti východní Bosny, odkud byli předtím vyhnáni Bosňáci (ti naopak přicházeli do Sarajeva a dokonali tak výměnu obyvatelstva).⁵⁸ Dále také o Sokolac a Srpsko (dnes Istočno) Sarajevo.⁵⁹ Jak uvádí L. Hladký,⁶⁰ do Sarajeva se také stěhovali Muslimové ze Sandžaku.⁶¹ Sarajevo tak v prvních měsících po skončení válečného konfliktu přišlo o svou pověstnou multietnicitu a stalo se městem především bosňáckým.

---

⁵⁸ ŽÍLA, O. *"Jedna si jedina..."* s. 237

⁵⁹ RTRS: Sjećanje na egzodus sarajevskih Srba. *Dnevnik* [online]. 2015 [cit. 2015-05-27]. Dostupné z: <https://youtu.be/gvAtMc4Jd3U>

⁶⁰ Dle HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 388 s. Monografie; sv. č. 12. ISBN 80-210-3674-5. s. 297

⁶¹ Sandžak je rurální území, které leží z části v Srbsku a z části v Černé Hoře. Žije zde značný počet muslimského obyvatelstva.

4. Současná Bosna a Hercegovina a její společnost

„Národ je v této zemi rozdělen jako nikde v Evropě. Čtyři víry žijí na tomto úzkém, kopcovitém a chudém kousku země. Každá z nich je výjimečná a přísně oddělena od ostatních. Všichni žijí pod jedním nebem téže země, ale každá ze čtyř skupin má centrum svého duchovního života v cizím světě, jen ne tam, kde se rodí a umírají. Každá z nich je nesnášenlivá k druhým a z té nesnášenlivosti si udělala ctnost. Každá čeká na spasení odněkud zvenčí, ale každá z jiného směru.“⁶²

„Bosna je jedna – a dělitelná. Lépe řečeno, rozdělená aktem, který ji sjednocuje.“⁶³

BaH (ne)funguje na základě Všeobecné rámcové dohody o míru v Bosně a Hercegovině (dále jen „Daytonská mírová dohoda“), jež byla podepsána 14. prosince 1995. Mezi hlavní pilíře ujednání patří prevence vypuknutí budoucího konfliktu, ochrana lidských práv, návrat uprchlíků a přítomnost mezinárodních jednotek,⁶⁴ které dohlíží na implementaci dohody na území BaH. Velmi důležitým bodem je konstatování, že BaH sice zůstává jednotná ve svých hranicích, vnitřně se však dělí na Federaci BaH, Republiku Srbskou a Distrikt Brčko.⁶⁵ Dalším ze specifíků dohody je nebývale velké množství pravomocí, jimiž v Bosně a Hercegovině disponuje mezinárodní společenství.⁶⁶ Zde zmiňme především úřad Vysokého představitele, jenž má nebývale mnoho rozhodovacích kompetencí. Může třeba odvolat jakéhokoliv bosenského politika, který se podle jeho názorů nechová v souladu s implementací Daytonských mírových dohod.⁶⁷ Kontroverzní je fakt, že úřad Vysokého představitele není zakotven v bosenské Ústavě.⁶⁸

Většina odborníků se shoduje, že Daytonskou mírovou dohodou byl konflikt pouze zmrazen, avšak ne vyřešen. Dohoda sice zastavila boje, nevyřešila ovšem jádro sporu, který byl v této práci nastíněn dříve. Válečné křivdy nebyly dodnes zapomenuty a v obyvatelstvu, nebo alespoň jeho značné části, přetrvávají pocity, jimiž Bosnu charakterizoval Ivo Andrić již

⁶² ANDRIĆ I.: Travnika hronika, Sarajevo, Svjetlost, 2004, s. 296-297. vl. překlad In JOKIĆ, D a JOKIĆ, M. Uzroci nastanka i načini suprostavljanja nasilju i nedoličnom ponašanju na sportskim priredbama u BiH. In: VEJNOVIĆ. *Nasilje i sport*.... s. 321

⁶³ STEVANOVIĆ V. *Sloboda Milošević*... s. 27

⁶⁴ Původně se jednalo o jednotky NATO pod názvem IFOR a později SFOR, v roce 2004 byly jednotky NATO nahrazeny jednotkami evropskými. Tato mise se nazývá EUFOR Althea Dle BAUEROVÁ, H. *Bosna*... s. 41

⁶⁵ BAUEROVÁ, H. *Bosna*... s. 44

⁶⁶ Pod pojmem mezinárodní společenství rozumíme západní státy, které řídí mezinárodní organizační struktury, armádní síly a zástupce neziskových organizací. Dle: ŽÍLA, O. *Jedna si jedina?: Etno-demografické proměny Bosny a Hercegoviny v letech 1945–2012*. Praha, 2013. Disertační práce. s. 16

⁶⁷ SOVÁK, M. *Specifika ústavního systému Bosny a Hercegoviny*. PF MU, 2010, s. 80

⁶⁸ JŮZA, P. *Zachovat či rozdělit Bosnu a Hercegovinu?*, FSV UK, 2007, str. 53

před více než půl stoletím – strach a nenávisť. Pro místní lidi je těžké se těmto pocitům vyhnout, zvláště když jsou denně konfrontováni se štvavou rétorikou politiků a médií. Kromě strachu a nenávisti pojmenujme ještě jeden fenomén, jenž umožňuje, aby i dvacet let po válce existovala silná mezietnická bariéra. Je jím neznalost druhých, a to především u mladých lidí.⁶⁹ Podle Žarkovićové⁷⁰ se v současné době v Bosně a Hercegovině odehrává střet hned několika identit – státní, národní, etnické, jazykové, náboženské a kulturní. Identity jsou stereotypizovány a navenek vyjadřují dělení na „my“ a „oni“, což je zajímavé tvrzení pro tuto práci, neboť dělení na „my“ a „oni“ je vlastní také fotbalovým fanouškům. Tak dochází k jevu, který jsem nastínil již v úvodu, totiž že násilí, které je běžné pro celé balkánské fotbalové prostředí, je zde ještě posíleno mezietnickou rivalitou.

Dnes již BaH není národnostně tolik promíchaná jako před válkou z let 1992—1995. V důsledku válečných operací, jež doprovázely etnické čistky, se skládá z několika etnicky homogenních oblastí. Válka také ochromila společnosti ve velkých městech, kde vedle sebe dříve žili příslušníci různých národností v míru a harmonii. To se změnilo příchodem uprchlíků z venkova, kteří jsou podle L. Hladkého více předpojatí a nacionálně manipulovatelní.⁷¹ Např. v Sarajevu je to typické pro obyvatelstvo, které se sem přistěhovalo ze Sandžaku. Tito lidé jsou starousedlíky považováni za kulturně méně vyspělé a stává se, že je původní předválečné obyvatelstvo nemá v lásce.

Ekonomická situace země není příznivá. Velmi vysoká je nezaměstnanost, hlavně u mladých lidí. Podle údajů Světové banky bylo v roce 2013 nezaměstnaných 60 % lidí ve věku 15—24 let.⁷² Doplňme, že toto číslo je nejvyšší na světě. V důsledku politické a ekonomické

---

⁶⁹ Toto tvrzení se dá demonstrovat na příkladu dvou mladíků. S prvním z nich jsem se setkal osobně. Byl ze Sokolce, kde žil celý život, a nikdy nebyl v Sarajevu, přestože vzdálenost je cca 30 km. Jako důvod uváděl, že by ho tam „*Turci jistě podřízli*“. Podařilo se mi ho však přesvědčit, aby se mnou šel na zápas *FK Sarajevo* vs. *Željezničar*. Zápas strávil mezi příznivci hostujícího *Željezničaru*, zatímco já v kotli domácích. Když jsme jeli po zápase domů, říkal mi, že by ho nikdy nenapadlo, jak se bude objímat a zpívat s „*Turky*“, a že tohle mu doma určitě neuvěří. Druhý, možná ještě více šokující případ nabízí jistý Ante, student střední dopravní školy z chorvatské části Mostaru. Nejen že za celý život nebyl na Starém mostě, ani druhém břehu řeky, tvrdí dokonce, že Bosňáky dokáže poznat podle rysů v obličejí a barvy kůže. Pro téma této práce není bez zajímavosti i poznámka o tom, že pokud by se mezi Bosňáky vydal v chorvatském dresu, vystavil by se problémům. Zároveň však dodává, že člověka v bosenském dresu by na chorvatské straně nikdo nenapadal. Dostupné z: RADIO SLOBODNA EVROPA: *Perspektiva*....

Tato výpověď může znít jako absurdní představa osamoceného teenagera, na jiném místě v této práci však uvedu, že právě teenageři jsou hnací silou fanouškovských skupin, a proto musíme brát takovéto názory na vědomí.

⁷⁰ ŽARKOVIĆ, J. Bosna a Hercegovina - střet identit. In: BITTNEROVÁ, D. a M. MORAVCOVÁ. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2014, s. 105-117. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 8087398467. s. 106

⁷¹ HLADKÝ, L. *Bosenská otázka* .... s. 297

⁷² Dle THE WORLD BANK: Unemployment, youth total (% of total labor force ages 15-24) (modeled ILO estimate). [online]. 2015 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.1524.ZS>

situace dochází k emigraci inteligence a kvalifikovaných pracovníků, kteří nemají v BaH perspektivu najít si pracovní místo. Mnoho lidí pracuje na černo. Tato situace způsobuje, že mladá generace je frustrovaná a částečně rezignovaná.⁷³

Celospolečenská frustrace vedla na jaře 2014 k rozsáhlým protestům. Ty měly původ v Tuzle, kde nejprve protestovali dělníci za svá práva.⁷⁴ Již druhý den však mnohem větší počet demonstrujících požadoval odstoupení kantonální vlády. Z Tuzly se protesty rozšířily do dalších měst – Bihaće, Zenice, Mostaru a pochopitelně i Sarajeva. Při protestech se mezi demonstranty ve všech výše zmíněných městech vyskytovali maskovaní lidé, kteří brutálně napadali policii a způsobovali materiální škody. Docházelo k zapalování budov.⁷⁵ Např. v Sarajevu byla zapálena budova, ve které sídlí státní archiv předsednictva.⁷⁶ Ze zapálení objektu byli také obviňováni fanoušci *Slavije*. Naproti tomu, v RS měly protesty jen slabou odezvu. V Bijeljině se dokonce konala jakási protidemostrace, jejíž členové vyjadřovali nesouhlas s existencí bosenského státu a vykřikovali, že Bijeljina je Srbsko.⁷⁷ Kvůli těmto protestům zakázal NFSBiH účast hostujících fanoušků na zápasech, neboť se zřejmě obával, že by se v této vypjaté situaci věci mohly vymknout kontrole. K tomuto opatření se svaz neuchyluje ojediněle. Na jaře 2015, po teroristickém útoku ve Zvorniku, bylo např. zakázáno hostování na jedno ligové kolo.⁷⁸

Vzhledem k tomu, že BaH jako stát příliš neuspěla, objevují se nápady jak situaci řešit. Podle Radomira Neškoviće⁷⁹ jsou to:

- Zřízení chorvatské entity
- Secese RS
- Unitarizace

---

⁷³ KOTVOVÁ, P. *Bosna- No future?*. Praha, 2008. Diplomová práce. UK. s.26

⁷⁴ Mimo jiné dělníci již delší dobu nedostávali žádnou mzdu.

⁷⁵ HAYAT TV BIH. Protesti u Sarajevu. In: *Slučajevi x* [online]. 2014 [cit. 2015-05-28]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=LjLiFhtR8t0>

⁷⁶ NOVINKY.CZ: V Bosně a Hercegovině pokračují protesty proti vládě. [online]. 2014 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/327230-v-bosne-a-hercegovine-pokracuji-protesty-proti-vlade.html>

⁷⁷ HAYAT TV BIH. Protesti...

⁷⁸ N1: Zabrana gostujućim navijaćima u Kupu i 25. kolu PL BiH. [online]. 2015 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://ba.n1info.com/a39372/Sport-Klub/Nogomet/Zabrana-gostujucim-navijacima-u-Kupu-i-25.-kolu-PL-BiH.html>

⁷⁹ NEŠKOVIĆ, Radomir. *Nedovršena država: politički sistem Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Friedrich-Ebert Stiftung, 2013. 428 s. ISBN 978-9958-884-20-7 s. 390

Zřízení chorvatské entity by vyžadovalo její teritoriální vymezení, což je utopie vzhledem k tomu, že politici se nejsou schopni dohodnout ani na méně důležitých otázkách. Opět by se tak mj. otevřel spor okolo Brčka, což byla jedna z nejsložitějších otázek vyjednávání v Daytonu. I když by pro zřízení chorvatské entity byli jak chorvatští, tak formálně i srbští představitelé, proti jsou Bosňáci.⁸⁰

RS by k odtržení potřebovala souhlas zbývajících konstitutivních národů i mezinárodního společenství. Vzhledem k tomu, že nemá ani jedno, ani druhé, musela by se o tuto možnost pokusit jednostrannou akcí, což by znamenalo návrat do roku 1992 a další válku. RS nemá podmínky ani k tomu, aby ve válce uspěla, ani k tomu, aby dlouhodobě obstruovala fungování BaH.⁸¹

Unitarizace pracuje s myšlenkou, že by všechna hlasování v BaH probíhala metodou jeden člověk = jeden hlas. Tak by mohli Bosňáci, kterých jednou pravděpodobně bude více než 50 % bosenského obyvatelstva, přehlasovat Srby a Chorvaty. Jelikož by toto vedlo ke ztrátě významu, možná i zrušení RS, nedá se očekávat, že by Srbové byli pro.⁸²

Jakákoliv změna postdaytonského uspořádání je tedy nereálná a přinesla by více škody než užítu. Z toho, co bylo uvedeno výše, se dá vyvodit, že každý ze tří konstitutivních národů má svůj favorizovaný plán, tyto plány jdou však veskrze proti sobě a realizace jakéhokoliv z nich nás dostává do doby na začátku 90. let, těsně před tři a půl roku trvající ničivou válku. Zdá se tak, že BaH je odsouzena zůstat nadále paralyzovanou a nefunkující zemí.

---

⁸⁰ Tamtéž s. 390-395

⁸¹ Tamtéž s. 395-405

⁸² Tamtéž s. 406-408

5. Fotbalové publikum

Publikum na fotbalových zápasech netvoří jednotnou masu, ba právě naopak. Kasal tato lidská shromáždění označuje za „*nejzaujatější, nejspontánnější a svým složením za nejrozmanitější*.“⁸³ Z tohoto rozmanitého společenství sociologové postupně vypožorovali orientační rozdělení osob z hlediště na několik základních typů: *fotbalové diváky, fanoušky, ultras a chuligány*.

Fotbaloví diváci jsou pasivní pozorovatelé hry, nejsou zatíženi náklonností ani k jednomu ze soupeřů. Kromě fotbalu sledují i další sporty, a to často zprostředkovaně přes média. Nepravidelné návštěvy stadionu vnímají podobně jako návštěvu divadla, přitahují je především důležité a atraktivní zápasy. Když jsou na tribuně, zajímají se o hru, kterou objektivně hodnotí, baví se a navazují kontakty s jinými diváky.⁸⁴

Fotbaloví fanoušci mají svůj oblíbený klub, potažmo hráče a fotbal je jejich jediný oblíbený sport. Navštěvují všechny domácí a některé hostující zápasy. Dění na hřišti zaujatě a intenzivně prožívají, a to v případě úspěchu i neúspěchu. Vnímají rozdělení osob v hledišti na „*my*“ (příznivci mého týmu) a „*oni*“ (příznivci soupeřova týmu).⁸⁵

Další na stupnici zapálení pro fotbal jsou *ultras* neboli skalní fanoušci. Pro svůj oblíbený klub jsou ochotni obětovat značnou část osobního života. Domácí utkání sledují z „*kotle*“, kde připravují složité choreografie,⁸⁶ pravidelně se účastní také výjezdů. Ačkoliv vyhledávání fyzických střetů není pro ultras primárním zájmem, některé skupiny páchají násilné delikty.⁸⁷ Zápasy prožívají velmi emotivně, charakteristické jsou pro ně pocity nepřátelství, nesnášenlivosti, zrady a ohrožení.⁸⁸ Fenomén ultras vzniknul v Itálii z kultury politických protestů a způsob jejich chování na stadionu, kdy kladou důraz na hlasité chorály,

---

⁸³ KASAL, J. *Násilí na stadionech jako odraz kultury*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. 218 s. ISBN 978-80-7435-362-8. s. 22

⁸⁴ MAREŠ, M., SMOLÍK, J. a SUCHÁNEK, M. *Fotbaloví chuligáni: evropská dimenze subkultury*. Vyd. 1. Brno: Centrum strategických studií, 2004. 181 s. ISBN 80-903333-0-3 s. 12

⁸⁵ SLEPIČKA, P. a PEKÁREK, J. *Sportovní diváctví: rozbor negativních jevů na stadiónech: prevence proti diváckým výstřelkům*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1990. 213 s. Spartakus. ISBN 80-7033-012-0 In. SMOLÍK, J. *Fotbalové chuligánství...* s.19

⁸⁶ Choreografie jsou vizuální efekty, kdy publikum promění tribunu v působivý obrazec, např. tak, že každý divák dostane před zápasem přidělenou čtvrtku papíru určité barvy, kterou v daný okamžik na povel všichni zvednou.

⁸⁷ NIKL, J. a VOLEVECKÝ, P. *Divácké násilí*. Vyd. 1. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2007. 63 s. ISBN 978-80-7251-249-2. s. 7

⁸⁸ SEKOT, A. *Sociologické problémy sportu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 223 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-2562-8. s. 151

propracovanou choreografií a používání pyrotechniky, se může také označit jako „italský styl fandění“.⁸⁹

Posledním typem návštěvníků fotbalových utkání jsou *chuligáni*. Někdy se také ne zcela přesně používá označení „rowdies“.⁹⁰ Jak uvádí Smolík, chuligáni jsou většinou mladíci sdružení do part, tlup, gangů, které jsou dobře organizovány. Tyto skupiny se na rozdíl od fanoušků nebo ultras často ani neidentifikují s klubem, jehož zápasy navštěvují.⁹¹ To tvrdí i Koković: „*stále méně je vidět relace my a klub, my a reprezentace a stále častěji „my skupina*“.⁹² O charakteru chuligánských skupin nám mnoho vypoví krátký souhrn dějin tohoto fenoménu, který se ze země svého novodobého vzniku – Anglie rozšířil téměř do celého světa.

5.1 Historie fotbalového diváctví

Násilnosti při sportovních událostech se odehrávaly již ve starém Římě, např. při příležitostech vozatajských závodů. Frakce fanoušků se napadaly mezi sebou a útočily na Židy. Docházelo k městským bouřím. Násilí provázelo i hru podobnou dnešnímu fotbalu, která se hrála ve středověkých evropských městech. Fotbal byl spojen se značnou konzumací alkoholu a byly v něm tolerovány značné odchylky od společenských norem. Byl proto často zakazován. Až v 19. století se fotbal zmírnil a dostal jasná pravidla, násilí ho však stále více či méně provázelo. Na počátku 20. století se fotbal stal záležitostí především dělnické třídy. V této době byly problematické hlavně derby zápasy. Fanoušci se tloukli v ulicích, napadali i hráče a rozhodčí. Míra násilí poklesla až v období mezi světovými válkami. Ačkoliv v té době bylo na stadionech bezpečno a diváci se nemuseli bát přivést na stadiony svoje děti, docházelo zároveň k prvním kontaktům fotbalových chuligánů s extrémistickými politickými stranami. Moderní chuligánství, jak ho známe dnes, vzniklo v 60. letech v Anglii. Fanoušci se více organizovali, sjednoceně povzbuzovali svoje týmy a to i na výjezdních zápasech. Násilí i vandalství se odehrávaly na stadionech i mimo ně. Konzumace alkoholu se stala rituální doprovodnou záležitostí. Vznikla tak chuligánská subkultura, která v následujících letech často měnila své strategie a míchala se se subkulturami jinými, především se skinheads.

⁸⁹ KOKOVIĆ, D. *Društvo, nasilje i sport*. Novi Sad: Mediterran Publishing, 2010, 249 s. ISBN 9788686689504. s. 198

⁹⁰ Důvod, proč je toto označení nepřesné, je, že rowdies se specializují na dělání výtržností přímo na stadionech, kdežto chuligáni se zabývají spíše bitkami s nepřátelskými skupinami odehrávajícími se na odlehlých a tajných místech.

⁹¹ SMOLÍK, J. *Fotbalové chuligánství ...* s. 17

⁹² KOKOVIĆ, D. *Društvo...* s. 197

Fotbalové násilí se v 70. letech přesunulo také do většiny ostatních zemí Evropy. Zřejmě ho tam vyvezli angličtí chuligáni při účasti na pohárových zápasech svých klubů a také při zápasech reprezentace. Angličané se stali vzorem chuligánům po celé Evropě, což se mj. projevovalo např. tak, že nově vznikající evropské skupiny si dávaly anglické názvy. Od 70. let se na stadionech objevuje rasismus, xenofobie a antisemitismus.

Velkým zlomem pro fenomén fotbalového chuligánství byl rok 1985. Tehdy došlo na belgickém Heyselově stadionu v důsledku bitky chuligánů Liverpoolu a Juventusu k tragédii, při které bylo usmrceno devětatřicet osob.⁹³ Jelikož incident zavinili liverpoolští násilníci, stala se tato událost pro Velkou Británii nepříjemným mezinárodním faux pas. Od té doby začala Anglie „britskou nemoc“, jak chuligánství nazvala Margaret Thatcherová, ze svých stadionů nekompromisně vytlačovat.⁹⁴ Chuligánství tam i dnes existuje, muselo se však stáhnout ze stadionů, jelikož kombinace dozoru kamerového systému a současně tvrdých trestů pro výtržníky se ukazují jako úspěšný způsob boje proti chuligánství. Kvůli tomu angličtí chuligáni ztrácejí respekt u kolegů v zemích, kde není systém na potlačování jejich řádění tak propracovaný.⁹⁵

5.2 Negativní jevy spojené s chuligánstvím

Jak bylo zmíněno výše, s fotbalovým chuligánstvím je spojeno několik negativních jevů. Mezi nejfrekventovanější patří *násilí, nacionální šovinismus, rasismus, antisemitismus a homofobie*.

Násilí je podle Světové zdravotnické organizace „Úmyslné použití či hrozba použití fyzické síly nebo moci proti sobě, jiné osobě, proti skupině či komunitě, a to síly (moci), která má, nebo s vysokou pravděpodobností bude mít za následek poranění, smrt, psychickou újmu, poruchu vývoje či osobnosti.“⁹⁶ Chuligánské násilí spočívá především ve rvačkách s jinými chuligány a policií, a také v ničení majetku. Rvačky mohou být buď spontánní – na stadionu nebo v ulicích, nebo předem domluvené. Ty se odehrávají na odlehlých místech, bez účasti

⁹³ BBC: The Heysel disaster. [online]. 2000 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/768380.stm

⁹⁴ MAREŠ, M, SMOLÍK, J a SUCHÁNEK, M. *Fotbaloví chuligáni...* s. 38-55

⁹⁵ KELLY, M. Rusko. In: *Zákon tribuny* [online]. 2007 [cit. 2015-05-26]. Dostupné z: https://youtu.be/KNEqe1AFH_Y

⁹⁶ HAŠKOVCOVÁ, H. *Manuálek o násilí*. 1. vyd. Brno: Národní centrum ošetřovatelských a nelékařských zdravotnických oborů, 2004. 79 s. ISBN 80-7013-397-X s. 13 In: VAVREČKOVÁ, M. Týrání a zanedbávání seniorů. Brno, 2008. Diplomová práce. MUNI. s. 9

nežádoucích hostů. Majetek, jenž si chuligáni vybírají za cíl ničení, zahrnuje vybavení stadionů nebo restauračních zařízení, zvlášť pokud tyto hospody slouží jako sídla jiných fanouškovských skupin.

Nacionálním šovinismem rozumíme agresivní a militaristickou formu nacionalismu. Přestože nacionální šovinismus nemusí být chápán vždy negativně, je často spojován s pravicovým extremismem.⁹⁷ Heywood uvádí, že: „Šovinismus nepovažuje národy za rovnoprávné v jejich právu na sebeurčení, protože některé národy mají údajně takové kvality a rysy, které zdůvodňují jejich nadřazenost nad ostatními.“ Šovinismus dělí svět na „my“ a „oni“ a také na „vnitřní skupinu“ a „vnější skupinu“, přičemž „vnější skupina“ je údajně viníkem příkoří a může se stát obětním beránkem „vnitřní skupiny“.⁹⁸ Nacionální šovinismus se projevuje především v mezinárodních utkáních, prezentován je verbálně i vizuálně. Děje se tak tehdy, když je prostoupen celou společností. Nejedná se pouze o upřednostňování svého národa, ale i o hanobení národa jiného. Hanobení jsou často konkrétní političtí představitelé, národní hrdinové, jsou ironizovány sporné politické otázky.⁹⁹

Rasismus zneužívá fyzické a vnější rozdíly mezi lidmi v neprospěch skupiny, která je považovaná za méněcennou. Pro rasismus jsou příznačné předsudky a diskriminace.¹⁰⁰ Rasismus je v současnosti nejviditelnějším projevem fotbalového chuligánství.¹⁰¹

Antisemitismus je nepřátelství vůči židovskému náboženství a židovskému národu. Projevuje se útoky na židovská zařízení, hřbitovy a synagogy i jedince. Antisemitismus je na vzestupu především v zemích východní Evropy. Často se jedná o postoj vůči židům imaginárním.¹⁰²

Homofobií rozumíme fenomén strachu z homosexuálů a homosexuality, provázený pocitem nepřátelství, nenávisti a odporu. Zároveň se jedná o obavu z osob bisexuální a transsexuální orientace.¹⁰³ V souvislosti s prostředím bývalé Jugoslávie můžeme pozorovat aktivní účast fanoušků na napadání pochodů Gay pride.¹⁰⁴

---

⁹⁷ SMOLÍK J.: *Fotbalové chuligánství ...* s. 100

⁹⁸ HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994. 293 s. ISBN 80-85865-10-6 s. 149-151

⁹⁹ SMOLÍK J.: *Fotbalové chuligánství ...* s. 102-105

¹⁰⁰ *Tematická encyklopedie Larousse*. 1. české vyd. V Praze: Albatros, 2001, 446 s. ISBN 80-00-00963-3 s. 25

¹⁰¹ SMOLÍK J.: *Fotbalové chuligánství ...* s. 89

¹⁰² Tamtéž s. 95-96

¹⁰³ DRBOHLAV, L. *Homofobní obtěžování a šikana na škole*. Praha, 2014. Bakalářská práce. UK. s.7

¹⁰⁴ např. TV KOŠAVA: *Gay Pride Belgrade 2001* [online]. 2012 [cit. 2015-05-28]. Dostupné z: <https://youtu.be/BwHSfZpbY1c>

Podle J. Smolíka „*tyto postoje a předsudky upozorňují na celkovou míru intolerance ve společnosti, resp. v její části. Tato intolerance ve společnosti může být pasivním postojem, který je již sám o sobě pro společnost velmi škodlivým, nebo může přecházet do aktivních projevů, které jsou již extremismem. Také pokud jsou intolerantní postoje zastávány pasivně, jsou extremismem v latentní podobě a lze je pojímat jako kriminogenní faktor.*“¹⁰⁵

Po celé Evropě se také setkáváme s jevem tzv. „profesionálních fanoušků“. D. Koković uvádí, že jsou to fanoušci, kteří se vypracovali v tak důležitou součást svého klubu, že jsou schopni ovlivňovat dění v něm. Stali se autonomním subjektem a temnou silou, se kterou je třeba počítat. Libují si v publicitě svých činů.¹⁰⁶ Doplňme, že svými aktivitami mohou přispět k odchodu některých hráčů či trenéra. Mezi prostředky, jež slouží k dosažení vytyčených cílů, patří protesty na tribuně, pískání na neoblíbenou osobu, bojkoty utkání, násilí (ničení majetku neoblíbeného hráče či trenéra), vyhrožování nebo vniknutí na trénink týmu. Někdy dokonce dochází ke spolčení fanoušků několika týmů, kteří vytáhnou do boje proti celému fotbalovému svazu dané země.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ SMOLÍK J. *Fotbalové chuligánství ...* s. 77

¹⁰⁶ KOKOVIĆ, D. *Društvo...* s. 196-198

¹⁰⁷ V květnu 2014 vyvrcholily protesty českých fanoušků proti předsedovi svazu Peltovi. Fanoušci se spojili a ve 30. minutě utkání shodně všichni opustili svá místa na všech stadionech. Dle ISPORT.CZ: Společný bojkot fanoušků. Vzkaz přivezli Peltovi i na Strahov. [online]. 2014 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://isport.blesk.cz/clanek/fotbal-gambrinus-liga-rocnik-13-14/205035/spolecny-bojkot-fanousku-vzkaz-privezli-peltovi-i-na-strahov.html>

V prosinci 2013, před derby zápasem *Inter* vs. *AC Milán* měla být zavřena severní tribuna stadionu *San Siro*, kde se scházejí ultras *Interu Milán*. Důvodem bylo nevhodné chování fanoušků v předchozím kole. V reakci na to jejich kolegové z *AC* vyhlásili bojkot utkání, čímž si na svazu vymohli zrušení zákazu. Fanoušci na zápas přišli, ale na protest po celou dobu utkání vůbec nefandili.

6. Fotbal jako společenský fenomén

„Existuje jen málo kulturních fenoménů, které ve 20. století zažily tak triumfální vzestup jako fotbal.“¹⁰⁸

Fotbal je nejoblíbenější a bezesporu nejmasovější sport na světě. V roce 2012 bylo na světě 300 milionů registrovaných hráčů¹⁰⁹ a počet diváků je několikanásobně větší. Při takové mase lidí, která se pohybuje okolo fotbalu, nemůže tento sport uniknout působení vlivů politiky. Tyto vlivy však vypadají jinak ve světě a jinak v prostoru, do kterého spadá Bosna a Hercegovina. Zatímco ve světě je spojení sportu a politiky vyjádřeno především byznysem, v BaH se politika projevuje hlavně politizování nepolitických věcí, jako je např. řádění fanoušků.¹¹⁰ Podle Kokoviće je fotbal politikou zneužíván. Vztah politiky a fotbalu je přitom pouze jednostranný — fotbal se nezajímá o politiku, ale politika se zajímá o fotbal.¹¹¹ Prorůstání politiky do fotbalu je přitom stále hlubší, zasahuje samotnou podstatu a poslání sportu.¹¹² Specifický způsob propojení fotbalu a politiky v BaH odkrývají Darko a Mirela Jokićovi. Podle nich jsou sport a politika v BaH extrémně provázány, neboť stejní lidé tíhnou ke sportu i politice. V čele klubů stojí političtí vůdcové, kteří sice sportu nerozumějí, využívají ho však pro svoje politické a (v BaH ve značné míře) nacionalistické cíle.¹¹³ Siniša Marčić tvrdí, že politické elity využívají fanoušky v BaH jako hlásnou troubu názorů, které by samy nemohly říct bez následků pro sebe samé. Navíc vzkazy na tribunách dostávají mnoho prostoru v médiích.¹¹⁴ Může také docházet k tomu, že fanoušci na politickou objednávku vyvolávají nepokoje. Nejviditelnějším příkladem z historie tohoto vztahu je to, jak fanoušci v Bělehradě a Záhřebu spolupracovali s Miloševićem a Tuđmanem na začátku 90. let. Jeden z příkladů, kdy k tomu došlo v BaH, viz kapitola 7.

¹⁰⁸ LIZCOVÁ, Z. Fotbal? Jako kulturní fenomén nemá konkurenci. *Česká pozice* [online]. 2014 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/fotbal-jako-kulturni-fenomen-nema-konkurenci-fn8-/tema.aspx?c=A140610_143705_pozice-tema_paja

¹⁰⁹ Dostupné z: SVĚT SPORTU: Fotbal má na světě téměř 300 milionů registrovaných hráčů. [online]. 2012 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://www.svetsportu.info/index.php?option=com_content&view=article&id=1455:fotbal-hraje-na-svt-tem-300-milion-registrovanych-hra&catid=36:zahranini&Itemid=75

¹¹⁰ LALIĆ D. BITI, O. (2008). Žetverokut sporta, nasilja, politike i društva: znanstveni uvid u Europi i u Hrvatskoj, *Politička misao*, 45(3-4): 247–272. In: MARČIĆ, S. Nasilno ponašanje navijačkih grupa kao sredstvo političke manipulacije u Bosni i Hercegovini. In: VEJNOVIĆ, *Nasilje i sport*. ... s. 224-238.

¹¹¹ Dle KOKOVIĆ. D. *Društvo*.... s.141-142

¹¹² SEKOT, A. *Sociologické problémy* .... s. 12

¹¹³ JOKIĆ, D a JOKIĆ, M. *Uzroci*.... s. 321

¹¹⁴ MARČIĆ, S. Nasilno ponašanje navijačkih grupa kao sredstvo političke manipulacije u Bosni i Hercegovini. In: VEJNOVIĆ. *Nasilje i sport*. ..., s. 236

Pro tuto práci je zajímavý moment, kdy do fotbalu zasahuje politika mezinárodní, jelikož některá utkání v první bosenské fotbalové lize mají, pokud se v nich střetávají týmy z národnostně odlišných oblastí, v podstatě také mezinárodní charakter.

Jak s ohledem do historie uvádí Sekot, sport výborně prověřuje vzájemné vztahy národů či regionů.¹¹⁵ Pokud se podíváme na jakýkoliv zápas, který spolu hrají kluby nebo národní týmy z různých zemí bývalé SFRJ, můžeme si všimnout, že téměř vždy dojde k nějakému excesu. Mezi ně patří např. bitky fanoušků, nechutné urážky,¹¹⁶ pálení vlajek,¹¹⁷ nebo přelet dronu se zavěšeným provokativním vzkazem nad hřištěm.¹¹⁸ Vztahy národů a regionů na prostoru bývalé Jugoslávie se v tomto zrcadle jeví jako značně narušené.

Povšimněme si tvrzení Slepíckové, která uvádí, že členství v mezinárodních sportovních organizacích posiluje prestiž státu a dokonce může signalizovat jeho uznání ze strany mezinárodního společenství.¹¹⁹ Aplikujme toto tvrzení na námi zkoumaný prostor a všimněme si některých zajímavých momentů. Např. Chorvatsko sehrálo již v září roku 1990 přátelský zápas s týmem USA. Chorvatsko v té době však ještě nebylo samostatným státem. Tuđmanovi se tak povedlo spojit svou nacionalistickou symboliku se symbolem svobody a demokracie, které představovaly USA.¹²⁰ Jugoslávie byla zase vyloučena z EURA 1992, na kterém ji nahradilo Dánsko. V rámci sankcí, které na ni uvalilo mezinárodní společenství, byla také vyloučena z kvalifikace o MS 1994.¹²¹ Anebo si všimněme příkladu současné situace kosovského národního týmu, který není součástí mezinárodních fotbalových organizací, a nemůže se tak účastnit oficiálních soutěží, což koresponduje s tím, že ho doposud uznala jen část států světa.

---

¹¹⁵ SEKOT, A.. *Sociologické problémy...* s.16

¹¹⁶ Viz kapitola 8

¹¹⁷ Na podzim 2013 jsem měl možnost být v hledišti při zápase Srbsko vs. Chorvatsko. Chorvatská vlajka vzplanula hned několikrát. To vše za skandování urážlivých sloganů, např. *Ubij Hrvata, da Šiptar nema brata!* = *Zabij Chorvata, ať Albánec nemá bratra!*

¹¹⁸ V říjnu 2014, při zápasu Srbska a Albánie, přeletěl nad hřištěm dron se zavěšenou vlajkou Velké Albánie. Jednomu z domácích hráčů se podařilo vlajku strhnout, načež následovala bitka mezi hráči, do které se zanedlouho zapojili i domácí fanoušci. To vše doprovázelo z tribun hřmotné *Ubij! Zakolji! Da Šiptar ne postoji!* = *Zabij! Podřizni! Ať Albánec neexistuje!* Dostupné z RTS SPORT, „*Velikoalbanska provokacija u Humskoj* [online]. 2014 [cit. 2015-05-28]. Dostupné z: <https://youtu.be/I0h9mWv2hqA>

Dodejme, že ani v tomto, ani ve výše zmíněném případě nebyla z bezpečnostních důvodů dovolena účast hostujících fanoušků na stadionu.

¹¹⁹ SLEPIČKOVÁ, I, ed. a SLEPIČKA, P, ed. *Sport a politika*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2010. 172 s. ISBN 978-80-86317-82-3. s. 14

¹²⁰ HANUŠ, K. *Fotbal a společenská modernizace*. Praha, 2011. Rigorózní práce. UK. s. 79

¹²¹ GARGANESE, C. Top 10 Teams That Didn't Win The World Cup. *Goal.com* [online]. 2010 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://www.goal.com/en/news/2377/top-10/2010/01/12/1740793/top-10-teams-that-didnt-win-the-world-cup%2016.5.2014>

Nic z toho, co jsem uvedl výše v této kapitole, by se nemohlo plně realizovat bez patřičné medializace. Vliv médií na fotbal je podobně negativní jako vliv politiky. Problém není pouze v tom, že média dále šíří politicky zabarvené excesy na stadionech, nýbrž se sama aktivně podílejí na emoční eskalaci. Podle Kokoviće vypěstují média už před samotným utkáním silným výrazivem plným nenávisti směrem k soupeři u fanoušků lokální šovinistický duch, který je pak hřmotně vyjadřován na stadionu, a to často v opilosti fanoušků.¹²² Hanuš tvrdí, že k tomu dochází hlavně při mezistátních zápasech a argumentuje příkladem Anglie, kde se v roce 1996 konalo mistrovství Evropy. V anglickém tisku tehdy dostala prostor protievropská, xenofobní a militaristická rétorika.¹²³ Jokićovi uvádějí, že média v Bosně a Hercegovině mají obsah svého programu většinou politicky zabarvený a důraz kladou na zobrazování nenávistných projevů, zatímco pokusy o smířlivější jednání zůstávají opomíjeny.¹²⁴ S tímto tvrzením se shoduje i názor Vrcana, jenž také uvádí důvod, proč tomu tak je. Zatímco udělat něco pro zklidnění situace je pro média velice obtížným úkolem, eskalovat situaci je mnoho jednodušší.¹²⁵ Dodejme dle D. Kokoviće, že fanoušci jsou za medializaci sebe sama rádi a je jim vcelku jedno, jestli se o nich veřejnost dozví v pozitivním nebo negativním duchu.¹²⁶ Dovolím si tvrdit, že moc médií oslabuje a do budoucna ještě více oslabí, neboť téměř každý divák je dnes díky moderním mobilním telefonům s kamerou schopen natáčet dění na stadionu a zanedlouho po utkání koluje po internetu bezpočet videí „z první ruky“. Bude tak možné zabránit mnohým pokusům o manipulace a dezinterpretace.¹²⁷

---

¹²² KOKOVIĆ D.: Društvo... s. 149

¹²³ HANUŠ K.: Fotbal.... s. 79

¹²⁴ JOKIĆ D. a JOKIĆ M. *Uzroci...* s. 321

¹²⁵ VRCAN S.: Sport i nasilje danas u nas, Naprijed, Zagreb, str.94 In: KOKOVIĆ D.: Društvo... s. 150

¹²⁶ KOKOVIĆ D.: Društvo... s.152

¹²⁷ Jako příklad lze uvést mezinárodní utkání z jara 2015. Střetly se v něm Černá Hora a Rusko. Ruský brankář byl zasažen světlicí hrozenou z hlediště. Po utkání se objevily různé teorie, kdo za tímto činem stál. Pachatel je však jasně vidět na videu, které natáčel fanoušek stojící jen několik míst od něj a které se později objevilo na internetu. Nic tak nebrání řádnému vyšetření případu. Dostupné z: *Russian Igor Akinfeev gets hit by a flare thrown by a Montenegro football fan | sports fights* [online] [cit. 2015-05-27]. Dostupné z: <https://youtu.be/s8LLOLwTTkl>

7. Fanouškovská scéna SFRJ

Lalić¹²⁸ periodizuje dějiny fandění za časů Jugoslávie do čtyř etap. Jsou to:

- od r. 1945 do konce šedesátých let
- sedmdesátá léta
- první polovina osmdesátých let
- druhá polovina osmdesátých let

Po druhé světové válce byly zakládány nové fotbalové kluby, které si rychle získaly popularitu, a fotbal se stal významným společenským tématem. Mezi tyto nově založené kluby patřily např. bělehradské *Crvena Zvezda* a *Partizan*, nebo sarajevský *FK*.¹²⁹ Divácký projev se v této době omezoval na reakce na dění na hřišti, se kterým také souvisely divácké excesy. Diváci např. házeli předměty po rozhodčím, pokud byli nespokojeni s jeho výkonem. Často docházelo k verbálním atakům, v této době však ještě nemohly obsahovat nacionální nebo šovinistické podtexty. Všechny tyto excesy byly totiž komunistickou mocí tvrdě trestány. Splitský fanklub *Torcida*, který byl založen už v roce 1950 a byl jedním z prvních v Evropě, státní orgány zanedlouho zakázaly.¹³⁰ Členové Torcidy byli totiž obviněni z šíření chorvatského nacionalismu. Podle obžaloby písmena T a H ve znaku Torcidy znamenala *Torcida* a *Hrvatska*, což neodpovídalo realitě, neboť H znamenalo *Hajduk*.¹³¹

Od 70. let pronikalo do Jugoslávie organizovaný způsob fandění, který představili světu Angličané na domácím MS v roce 1966. Ve větších jugoslávských městech začaly na stadiony chodit malé skupiny skalních příznivců a organizovaně fandit. Kromě Anglie čerpali tito fanoušci inspiraci také od italských ultras. Rychle se navýšila míra násilí, které však ještě nebylo tak brutální jako později, kdy se odehrály excesy, které vedly k úmrtím. K potyčkám docházelo nahodile, nacionální příslušnost ještě žádnou roli nehrála. Také ve verbálním urážení se tato hranice zatím nepřekračovala.¹³² Policie už nebyla tak úzkostlivá při potírání fanouškovských excesů, snažila se však zabránit pokřikům typu „*My chceme práci*“, jelikož

¹²⁸ LALIĆ D. *Torcida: pogled iznutra*. Zagreb: Profil multimedija, 2011. ISBN 9789533193458. s. 80

¹²⁹ RTS: *Dosije navijači* [online]. 2007 [cit. 2015-05-28]. Dostupné z: <https://youtu.be/jt6NeB6bXZc> Frontline football: <https://youtu.be/CVW02Pty47s>

¹³⁰ LALIĆ, D. *Torcida*... s. 81-85

¹³¹ *Torcida - Nejstarší ultras skupina v Evropě* [online]. 2011 [cit. 2015-05-27]. Dostupné z: <http://www.supporters.sk/clanek/torcida-nejstarsi-ultras-skupina-v-evrope/3659.html>

¹³² LALIĆ, D. *Torcida*...s.86-90

režim si už tehdy uvědomoval, že dění na tribunách se stalo určitým seismografem procesů ve společnosti, což se poprvé projevilo na konci 60. let. Tehdy Jugoslávie zažívala vlnu protestů a jejich část probíhala i na fotbalových stadionech.¹³³

V první polovině osmdesátých let se malé skupinky radikálních příznivců začaly sdružovat do větších celků.¹³⁴ Ty se postupem času začaly během důležitých zápasů nacionálně ztotožňovat s fankluby ze stejné republiky. Někdy tak vystupovali společně fanoušci ze Záhřebu a ze Splitu¹³⁵ nebo fanoušci bělehradských či sarajevských klubů.¹³⁶ To pak bylo nejvíce vidět především při výjezdech na hostující zápasy, kde vyvolávali nepokoje, tloukli se s příznivci domácího týmu, policií, ale i obyvatelstvem města, kam přijeli.¹³⁷ Se sociální krizí, která se vyznačovala růstem nezaměstnanosti, pádem životního standardu a zvýšením životních nákladů, můžeme právě v polovině 80. let sledovat průnik nacionalismu a šovinismu na tribuny. Např. v létě 1986 napadali v Bělehradě fanoušci občany albánské národnosti. Jugoslávský režim to vnímal jako hrozbu a vynakládal značné snahy, aby policie oddělovala znepřátelené tábory. Vůdci skupin bývali v den vyhrocených utkání preventivně zatýkáni.¹³⁸

Ve druhé polovině 80. let se vyprofilovaly nejdůležitější skupiny fanoušků Jugoslávie, jakási „první fanouškovská liga,“ a to při klubech *Dinamo Záhřeb* (skupina *Bad Blue Boys*), *Hajduk Split* (*Torcida*), *FK Sarajevo* (*Horde zla*), *Željezničar Sarajevo* (*Manijaci*), *Crvena Zvezda Bělehrad* (*Delije*), *Partizan Bělehrad* (*Grobari*) a *Vardar Skopje* (*Komiti*).¹³⁹ Kromě nich byly významné i další skupiny, jmenujme pro nás zajímavé bosenské fanoušky *Veleže Mostar* (*Red Army*), *Čeliku Zenica* (*Robijaši*), *Slobody Tuzla* (*Fukare*) a *Boracu Banja Luka* (*Lešinari*). Pro všechny bosenské skupiny byla typická sounáležitost s jugoslávským státem

---

¹³³ RTS: *Dosije navijači...*

¹³⁴ LALIĆ, D. *Torcida...* s. 91

¹³⁵ Viz např. pokřtik: *Dinamo i Hajduk iste su krvi, nije važno ko će od njih biti prvi. Dinamo i Hajduk dva su kluba bratska, sa njima se ponosi čitava Hrvatska. = Dinamo a hajduk jsou stejné krve, není důležité, kdo bude první, Dinamo a Hajduk jsou kluby bratrské, jimi se chlubí celé Chorvatsko.*

Dle: ČOLOVIĆ, I. *Politika simbola: ogledi o političkoj antropologiji*. 2. ilustrovano izd. Zemun: Biblioteka XX vek, 2000. ISBN 8681493698. s. 339-340 s. 341

¹³⁶ LALIĆ, D. *Torcida...* s. 99

¹³⁷ V tomto ohledu proslulo chorvatské město Vinkovci. Město leželo na křižovatce železničních tratí, které vedly mezi Bělehradem, Záhřebem a Sarajevem. Přezdívalo se mu „fanouškovský Stalingrad“, jelikož místní obyvatelstvo tvořené z velké části přistěhovalci z Bosny se chovalo ke všem cizím fanouškům nepřátelsky. Obvykle zde kvůli přetíženosti tratě, musely vlaky s putujícími fanoušky nějakou dobu čekat. Tehdy se do fanoušků pustila místní policie, které jako záminka stačila i opilost nebo skandování. Pokud se fanouškům podařilo před policií utéct do města, neměli ještě zdaleka vyhráno. Čekala tam na ně mládež vyzbrojená holemi a sekerami, ženy na ně házely z balkonů květináče a dokonce došlo k případům, kdy fanoušky ohrožovali důchodci střelnou zbraní. Dle: *Dosije...*

¹³⁸ LALIĆ, D. *Torcida...* s. 99

¹³⁹ RTS: *Dosije navijači*

až do jeho rozpadu. *Horde zla* s sebou vždy měly transparent „*Po nacionalnosti Jugosloven*“¹⁴⁰ Fanouškovské hnutí přerostlo v regulérní subkulturu, která měla svůj systém hodnot, styl oblékání, žargon, muziku a bylo jí vlastní násilí.¹⁴¹ Netřeba dodávat, že fanoušci požívali ve značné míře alkohol, nevyhýbali se však ani drogám.¹⁴² Skupiny byly v této době infiltrovány kriminálníky, kteří mohli na tribunách dělat to, co by si nemohli dovolit dělat na ulici. Sportovní rivalita se měnila v rivalitu národní, což odráželo vyostřování situace v celém státě. Hlavní rozpor byl mezi Srby a Chorvaty. To se projevovalo mimo jiné i v otázce podpory národního týmu Jugoslávie. Dne 3. června 1990 hrála Jugoslávie zápas s Nizozemskem na stadionu *Maksimir* v Záhřebu a 40 000 přítomných fanoušků po dobu zápasu fandilo soupeři a dokonce pískalo do jugoslávské hymny, čímž jasně vyjádřilo svůj postoj k stále existující federaci.¹⁴³ O šest dní později, 9. června 1990, kdy se na tomtéž stadionu měly utkat týmy *Dinama Záhřeb* a *Crvene Zvezdy* (k utkání vůbec nedošlo), vyhrězly tenze mezi Chorvaty a Srby naplno. Obrovskou bitku na stadionu i ve městě pokládají někteří autoři za skutečný počátek války v bývalé Jugoslávii.

Politika tehdy prorostla na stadiony v takové míře, že byli dokonce chorály oslavováni konkrétní politici a na tribunách vlály vlajky konkrétních politických stran.¹⁴⁴ Vůdci fanoušků udržovali osobní kontakty s vrcholnými politiky. Slobodan Milošević chtěl využít potenciál, který měli fanoušci *Crvene Zvezdy*, a aby je usměrnil, nasadil mezi ně Željka Ražnatoviće, (známého jako Arkan), který se zanedlouho stal jejich vůdcem. Arkan později založil Srbskou dobrovolnickou gardu (Arkanovi tygři), která byla složena z fanoušků *Crvene zvezdy*, ale i *Partizanu*. Tato paravojenská formace nechvalně proslula válečnými zločiny na bojištích Chorvatska a Bosny a Hercegoviny. Příklad Arkana a Miloševiče je sice nejznámější, něco

¹⁴⁰ LEGENDE JUŽNE TRIBINE: Evo jedne priče o navijačima iz SFRJ. [online]. 2012 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/LegendeJuga/posts/385357548155528>

¹⁴¹ RTS. *Dosije navijači*

¹⁴² To se může dokumentovat i na některých pokřicích:

- „Zora rudi, dan bijeli, mrtav pijan sjever cijeli, sve pijano drogirano, za Hajduka navijamo.“ Dle: ČOLOVIĆ I: *Politika*... s. 336, Více k tomuto tématu viz LALIĆ D. *Torcida*... s.93

¹⁴³ Chorvatský záměr odejít ze společné federace se samozřejmě promítl i do pokřiků. Např. *Srpska vojsko pakuj se i seli, Hrvatska se od Srbije dijeli*. Dle: LALIĆ. *Torcida*... s. 210

¹⁴⁴ Toto můžeme demonstrovat na pokřicích, které se tehdy používaly:

- *Mi smo Delije iz ponosne Srbije, izadite na terasu, pozdravite srpsku rasu. Od Kosova pa do Knina, sve je Srbin do Srbina. Sloba, Srbije, sloboda je uz tebe.*
- *Zvezda, Zvezda, ajmo svi u glas, Vuk Drašković navija za nas.*
- *Partizan, Partizan, to je srpski tim. Slobodan Milošević ponosi se njim. Dle: ČOLOVIĆ, Ivan. Politika...s. 339-340*
- *Nek se čuje, nek se zna, mi smo vojska Franje Tuđmana.*
- *HDZ, Hajduk, Dinamo zajedno. Dle: LALIĆ D. Torcida... s. 209*

podobného se však odehrálo i v Chorvatsku, kde se Tuđman spojil s *Bad Blue Boys* a *Torcidou*.¹⁴⁵

---

¹⁴⁵ Dle Dosije...

8. Fanouškovská scéna v Bosně a Hercegovině

Válka, která vypukla v dubnu 1992, znemožnila další pokračování nejvyšší fotbalové soutěže. To však neznamenalo konec fotbalu v Bosně a Hercegovině. Již v době války vytvořily válčící strany svoje fotbalové federace, jejichž kvalita odpovídala podmínkám války.¹⁴⁶ Zejména Srbové si existenci fotbalu vykládali jako nutnost, přítomností fotbalu chtěli podpořit zdání běžného života. A tak v prosinci 1993 odehrála reprezentace Republiky Srbské v Banja Luce zápas proti reprezentaci Republiky Srbská Krajina.¹⁴⁷ Město Banja Luka je významné také v dalším ohledu. Místní klub *Borac* totiž sloužil jako symbol toho, že RS stále ještě patří k Jugoslávii, a účastnil se jugoslávské ligy. Musel však být formálně registrován v Bělehradě a kvůli bezpečnostní situaci hrál domácí zápasy na území Srbska.¹⁴⁸ První oficiální soutěžní zápas na teritoriu pod kontrolou Bosny a Hercegoviny se odehrál v září 1994.¹⁴⁹

Jelikož mnoho fanoušků bylo toho času v armádě, na tribuny byli dopravováni vojáci z fronty, aby zde našli trochu odpočinku.¹⁵⁰ Jaký byl fotbal za časů války, ukazuje příklad týmu *Sutjeska Srbinje* (Foča). Hráčský kádr byl kompletně složen z vojáků VRS. Jelikož se tyto jednotky účastnily bojů o Goražde, nebyl tým *Sutjeska* schopen dodržovat rozpis svých zápasů.¹⁵¹

Mizérie tří národních lig pokračovala i po válce. Fotbal byl řízen nekompetentními lidmi a nedostávalo se mu finančních prostředků.¹⁵² Jednotná liga byla ustanovena až v roce 2002, a to na nátlak organizací FIFA a UEFA.¹⁵³ Kromě Premijer ligy je jedinou celostátní

---

¹⁴⁶ STERCHELE, D. The Limits of Inter-religious Dialogue and the Form of Football Rituals: The Case of Bosnia-Herzegovina. *Social Compass*. 2007-06-01, vol. 54, issue 2, s. 211-224. DOI: 10.1177/0037768607077032. Dostupné z: <http://scp.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0037768607077032> s. 6

¹⁴⁷ MILLS, R. Fighters, footballers and nation builders: wartime football in the Serb-held territories of the former Yugoslavia, 1991–1996. *Sport in Society* [online]. 2013, vol. 16, issue 8, s. 945-972 [cit. 2015-04-28]. DOI: 10.1080/17430437.2013.801220. s. 2

¹⁴⁸ Tamtéž s. 17

¹⁴⁹ Tamtéž s. 21

¹⁵⁰ Tamtéž s. 11

¹⁵¹ Tamtéž s.10

¹⁵² STERCHELE, D. Fertile land or mined field? Peace-building and ethnic tensions in post-war Bosnian football. *Sport in Society*. 2013, 16(8): 973-992. DOI: 10.1080/17430437.2013.801223. ISSN 1743-0437973-992, s. 6

¹⁵³ ZÁKRAVSKÝ, J. *Čím je fotbal...*

soutěží nejvyšší soutěž juniorů do 18 let. Všechny ostatní soutěže jsou dodnes hrány nanejvýš na entitní úrovni.¹⁵⁴

Bosenští fanoušci se tak s ustanovením jednotné ligy stali jednou z mála vrstev obyvatelstva, která pravidelně navštěvuje bývalá „nepřátelská území“. Buď se jedná o klasické organizované výjezdy na hostující utkání, nebo dochází k jevu, jakýchsi „přespolních diváků“, který dokumentuje Sterchele na příkladu města Modriča.¹⁵⁵

Většina týmů je, alespoň podle tvrzení J. Zákravského,¹⁵⁶ založena na nacionálním základě. Níže se pokusím objasnit, proč to Zákravský tvrdí. V leccěms nám může napovědět např. pohled na logo klubu. U chorvatských týmů je v něm chorvatská šachovnice (*HŠK Zrinjski Mostar*, *NK Široki Brijeg*), u srbských bývá kromě názvu v cyrilici přítomna srbská vlajka (*Borac Banja Luka*) a bosňácké mohou obsahovat lilii (*Čelik Zenica*, *FK Sarajevo*).¹⁵⁷ Kromě uvedených příkladů jsou však znaky ostatních klubů zcela apolitické. Možná bychom mohli očekávat, že v srbských klubech budou hrát etničtí Srbové a podobně i u bosňáckých a chorvatských klubů. To jde však jen velice těžce ověřit, neboť drtivá většina fotbalistů je bosenské státní příslušnosti. Při pohledu na soupisky se může zdát, že v kádru převládají jména typická pro většinovou populaci místa, kde klub leží. Nikdy se však nejedná o exkluzivně jednonárodnostní kluby, vždy jsou více či méně promíchané. Etnicita hráčů tedy při sestavování kádru nehraje zásadní roli. To potvrzuje i Sterchele, jenž uvádí, že hráčské kádry byly jednonárodnostní do roku 2002. Od zavedení společné ligy se však národnostně míchají, a fotbal se tak řadí k dalším profesionálním aktivitám, ve kterých je výsledek důležitější než národnostní identita.¹⁵⁸

Tím, co determinuje národnostní příslušnost klubu, můžeme-li to tak nazvat, jsou fanoušci. Vidíme-li na tribunách vlát srbské, či chorvatské vlajky, nebo válečnou zástavu

---

¹⁵⁴ STERCHELE D. *Fertile land...* s. 5

¹⁵⁵ Do Modriče, srbského města, se na fotbal sjížděli i lidé z okolního Gradačacu (bosňácké město) a Odžaku (chorvatské město), aby zde viděli hrát svoje oblíbené týmy. Modriča totiž byla jediným zástupcem v Premijer lize v širším okolí. Pro tyto lidi byl fotbal jediným důvodem, proč překročit entitní hranici. V těchto případech pak docházelo k tomu, že lidé na tribunách potkali své známé, kteří byli odlišné národnosti a které od války neviděli. Dle STERCHELE D. *Fertile land...* s. 7

¹⁵⁶ ZÁKRAVSKÝ, J. *Čím je fotbal...*

¹⁵⁷ Záležitost znaku FK Sarajevo je trochu složitější. Znak se několikrát měnil, než se ustálil na podobě, která odpovídá té dnešní s výjimkou toho, že v levém horním rohu byla navíc komunistická hvězda. Hvězda byla v roce 1996 nahrazena lilií, která byla později odstraněna, a znak tak dnes nenesl žádný politický motiv.

¹⁵⁸ STERCHELE D. *Fertile land...* s. 8

ARBiH, slyšíme-li oslavné chorály, velebící osobnosti a místa¹⁵⁹ kteréhokoliv ze tří konstitutivních národů, uvědomíme si, co měl zřejmě Žakravský na mysli.

Na průměrném bosenském stadionu obvykle není vysoká návštěvnost, a pokud se nejedná o důležitý zápas, tribuny doslova zejí prázdnotou. Zaplněnější jsou kotle – obvykle tribuny za brankou. Na tyto tribuny jsou nejlevnější lístky a kromě skalních fanoušků sem chodí i běžní diváci, od ultras si však udržují patřičný odstup. Mohli by totiž být napomínáni za nedostatečnou vervu při fandění. Tito lidé sedí (ultras celou dobu stojí) na svých místech a projevují se pouze v exponovaných situacích, jako jsou góly, fauly atd. Je problematické, jak nazvat osoby v typickém bosenském kotli. Myslím, že se nedá beze zbytku užít terminologie, kterou jsem uvedl v kapitole 5. Domnívám se, že se jedná o ultras s určitou příměsí chuligánství. Osoby z bosenských kotlů totiž zpívají po celý zápas a připravují složité vizuální choreografie s pomocí pyrotechniky, zároveň však značně pijí a účastní se bitek. Zřejmě by bylo možné mezi nimi vyzorovat několik podskupin, z nichž se každá specializuje na něco jiného, projev na tribuně však mají jednotný. Užití kategorizace diváků je tedy značně problematické. Ti, kteří jsou v kotli, sami sebe nazývají *navijači* (v překladu fanoušci).

Přestože v bosenském, chorvatském a srbském jazyce existují pojmy *huligan* (chuligán) i *ultras*, vyskytují se zřídka. I v médiích se používá nejčastěji termínu *navijači* (fanoušci), a to i v kontextu předem domluvených bitek mimo stadion, což je záležitost zjevně chuligánská. V této práci беру tento fakt na vědomí a používám označení fanoušci i tam, kde bych měl asi spíš hovořit o ultras. Slova chuligán používám jen v případě jasně chuligánských činů, jako např. násilí.

Pro lepší srozumitelnost následujícího textu by bylo vhodné představit několik významných fanouškovských skupin na území BaH. V Sarajevu působí hned několik fotbalových klubů, významná uskupení fanoušků se schází při klubech *FK Sarajevo* (*Horde zla*), *Željezničar* (*Manijaci*) a *Slavija* (*Sokolovi*). *Horde zla* a *Manijaci* patří bezesporu mezi nejpočetnější v celé zemi, svůj věhlas si vydobyli už za časů Jugoslávie, o čemž pojednávám v kapitole 7. Obě skupiny jsou z federálního Sarajeva a derby mezi těmito týmy patří k nejrizikovějším zápasům ligy. *Sokolovi* jsou pro změnu zástupci sarajevských Srbů, jejich

---

¹⁵⁹ Např. pokřik fanoušků Slavije Sarajevo:

Srpsko Sarajevo, Srpska Republika, majka Srbija, Kosovo i Metohija.
nebo pokřik fanoušků FK Sarajevo:

Sarajevo, Horde, bog i čaršija neka živi Bosna, naša država.
Dle: vlastní pozorování v terénu

stadion leží na Lukavici, která připadá RS. Přes svou menší početnost jsou i jejich zápasy se sarajevskými rivaly problematické, dochází při nich totiž k bitkám a nacionálně zabarveným excesům. Největší bosenskosrbskou skupinou jsou však *Lešinari*, kteří fandí klubu *Borac Banja Luka* a patří mezi vyhlášené výtržníky. Věhlasné je mostarské derby, kde se střetávají chorvatský klub *HŠK Zrinjski* se svými věrnými *Ultras* a bosňácký *Velež*, jež je podporován skupinou *Red Army*. Všem bez výjimky je horko v chorvatském Širokém Brijegu, kde při klubu *NK Široki Brijeg* působí skupina *Škripari*, nijak se netající svou extrémně pravicovou orientací. Kromě dalších o sobě dávají vědět také fanoušci *Čeliku Zenica (Robijaši)* a *Slobody Tuzla (Fukare)*. Kromě výše zmíněných skupin existuje ještě fanklub bosenské reprezentace *BHFanaticos*. Členové tohoto fanklubu jsou většinou lidé z bosenské diaspory ze západní Evropy. Národní tým podporují především při hostujících utkáních, kde se dopouštějí nejružnějších excesů.

8.1 Negativní jevy spojené s fotbalovými fanoušky ukázané na bosenských příkladech

Dále upozorním na markantní události, které se udály v BaH a které jsou typickými příklady negativních jevů spojených s fotbalovým chuligánstvím. Tyto jevy byly teoreticky definovány a vymezeny dříve a následující výčet by měl čtenáři pomoci utvořit si obrázek o bosenském fotbalovém prostředí. Z perspektivy fanoušků budou představeny v následující kapitole.

Násilí

K násilí fotbalových fanoušků v Bosně a Hercegovině dochází, ve své podstatě se však nevymyká událostem, se kterými se setkáváme ve zbytku Evropy. Níže uvádím několik typických způsobů, jak se (fyzické) násilí projevuje.

V září 2012 se odehrál výjimečně násilný víkend, ve kterém se událo hned několik chuligánských činů. Fanoušci *Željezničaru* napadli mostarský *Ultras pub*, místo, kde se scházejí příznivci *HŠK Zrinjski*. Osmatřicet osob bylo zatčeno.¹⁶⁰ Vandalského činu se dopustili *Lešinari* z Banja Luky, kteří zdemolovali vagony, jimiž se vraceli ze Zenice.¹⁶¹ Dodávku s fanoušky *Slavije* napadla nedaleko Mostaru skupina neznámých útočníků. Kromě

---

¹⁶⁰ DNEVNI AVAZ: "Manijaci" demolirali "Ultras pub". a navijači Zrinjskog kafic na Bulevaru. [online]. 2012 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://area52.avaz.ba/clanak/4993/manijaci-demolirali-ultras-pub-a-navijaci-zrinjskog-kafic-na-bulevaru%201.5.2015>

¹⁶¹ Tamtéž

toho, že došlo k bitce, shořela také dodávka od světlice, kterou útočníci hodili dovnitř.¹⁶² V tomto víkendu se tedy odehrálo několik typických chuligánských činů. Napadání barů, které slouží jako základny fanouškovských skupin, je velmi časté. Stejně tak ničení dopravních prostředků - ať už se jedná o útok na cestující nepřátelskou skupinu, nebo prosté vandalství, jsou tyto excesy zcela běžné.

K obrovské, předem domluvené bitce došlo v dubnu 2013 mezi *Manijaky* a *Lešinari*. Ke střetu došlo na neutrálním území poblíž města Donji Vakuf. Účastnilo se jí přes sto osob, z nichž třiaosmdesát bylo zadrženo. Mnoho fanoušků bylo zraněno, z toho dva těžce. Zranění byli i na straně zasahující policie.¹⁶³ Tato bitka je ukázkovým příkladem předem domluveného střetu chuligánů na odlehlém místě. Těchto plánovaných střetů se účastní chuligáni, kteří se na ně vědomě připravují, věnují se např. bojovým sportům.

V březnu 2014 došlo k bitce mezi policií a fanoušky Željezničaru na stadionu *Koševo*. Podle oficiální verze začali fanoušci demolovat stadion, načež zasáhla policie.¹⁶⁴ Střety fanoušků a policie jsou častým průvodním jevem bosenských fotbalových utkání.

Zřejmě nejznámější násilnou událostí, která se kdy v Bosně ve spojení s chuligánstvím udála, je vražda Vedrana Puljiće, fanouška *FK Sarajevo*, z roku 2009. Puljić byl zastřelen v Širokém Brijegu. Tato událost je dodnes živým tématem, jelikož údajnému vrahovi, chuligánovi místního týmu, se podařilo utéct z vazby a už ho nikdy nikdo nenašel. Někteří tak ze smrti Puljiće viní policii a útěk z vězení považují za zastírací manévr. Na tomto extrémním případě násilí můžeme podle Sterchela dokumentovat roli médií, která v takových případech přilévají olej do ohně. Zatímco bosňácká média představovala Puljiće jako oběť chorvatských chuligánů, chorvatská média označovala Puljićova vraha za obránce města.¹⁶⁵

---

¹⁶²DNEVNI AVAZ: Policija sumnja u iskaz navijača Slavije koji tvrde da su im životi bili ugroženi. [online]. 2012 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://area52.avaz.ba/clanak/5446/policija-sumnja-u-iskaz-navijaca-slavije-koji-tvrde-da-su-im-zivoti-bili-ugrozeni>

¹⁶³ GLAS SRPSKE: Privedene 83 osobe poslije tuče navijača Borca i Željezničara. [online]. 2013 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://www.glassrpske.com/sport/republika_srpska/Privedene-83-osobe-poslije-tuce-navijaca-Borca-i-Zeljeznicara/lat/116867.html

¹⁶⁴ GLAS SRPSKE: Navijači Željezničara se sukobili s policijom nakon sarajevskog derbija. [online]. 2014 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://www.glassrpske.com/hronika/crna_hronika/Navijaci-Zeljeznicara-se-sukobili-s-policijom-nakon-sarajevskog-derbija/lat/150139.html

¹⁶⁵ STERCHELE, D. *Fertile land...* s. 14

Nacionální šovinismus

Nacionální šovinismus je z negativních jevů zřejmě nejviditelnější a nejmedializovanější. Souvisí s tenzemi, které jsou přítomné ve společnosti postdaytonské BaH. V praxi se projevuje především urážlivými pokřiky směřovanými k soupeřovým fanouškům, kteří jsou odlišné národnosti a víry. Naráží se v nich na válku, hrozí se smrtí. Na rozdíl od násilí, míra nacionálního šovinismu, který provází bosenské ligové zápasy, je v porovnání s evropským kontextem výjimečně vysoká. Pro lepší ilustraci uvedu několik událostí, při kterých došlo k tomuto nešvaru.

Při zápase *Slavija* vs. *FK Sarajevo* v srpnu 2011 vyvěsily hostující *Horde zla* válečnou zástavu ARBiH. V reakci na to domácí *Sokolovi* odpověděli pokřiky „Nož, žica, Srebrenica“, „Ratko Mladić“ a „Ubij Turčina“. Následovalo vniknutí hostujících fanoušků na hřiště, byli však rychle zahnáni policií zpět na tribunu.¹⁶⁶

V srpnu 2012 se hrálo přátelské utkání ve futsale BaH vs. Srbsko. Zápas se odehrál ve městě Pale v RS. Domácí fanoušci nejdříve hromově zpívali hymnu Srbska, poté vypískali hymnu BaH, čili hymnu svého státu.¹⁶⁷ Pískání do hymny hostů je, pokud se střetnou dva balkánské národy, které se nemají příliš v lásce, běžnou praxí.

Při házenkářském utkání BaH a Srbska v listopadu 2012 v Sarajevu přivítali domácí fanoušci srbskou hymnu otočení zády k hřišti a se stáhnutými kalhotami. Zápas i nadále provázely nacionální urážky. Kromě samotné události je zajímavý i styl, v němž je o události referováno v novinách *Glas Srpske*. Místo, aby se noviny snažily mírnit vášně, označily tuto událost způsobenou několika mladíky za „jasnou zprávu srbskému národu v Republice Srbské a Federaci BaH“.¹⁶⁸

Dále je uvedeno několik nacionálně urážlivých pokřiků, z nichž některé jsem zaslechl během svého výzkumu, s některými se setkal v literatuře a některé objevil při procházení fanouškovských kanálů na internetovém portálu Youtube:

---

¹⁶⁶ GLAS SRPSKE: Navijači divljali i vrijeđali. [online]. 2011 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://www.glassrpske.com/sport/republika_srpska/Navijaci-divljali-i-vrijedjali/lat/62507.html

¹⁶⁷ Izviždana himna BiH na Palama [online]. In: . [cit. 2015-05-26]. Dostupné z: <https://youtu.be/TR4fVTdAuyg>

¹⁶⁸ REPIJA, Dušan. Navijači golim zadnjicama ispratili himnu Srbije. *Glas Srpske* [online]. 2012 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://www.glassrpske.com/sport/republika_srpska/Navijaci-golim-zadnjicama-ispratili-himnu-Srbije/lat/99173.html

- *Odavde do Irana biće groblje muslimana! (Odsud do Iránu bude hřbitov Muslimů!)* Klasický výhružný pokřik, který byl poprvé určen uším *Hord zla*, fanoušků *FK Sarajevo* v roce 1990 při utkání v Novém Sadě.¹⁶⁹ Tragické je, že na rozdíl od obvyklého „dělání ramen“ byl tento slogan během občanské války v BaH částečně realizován.
- *Puši kurac ko te jebe, može Srpska i bez tebe Federacija!* Srbský pokřik vyjadřující názor, že RS by se měla odtrhnout od BaH. Zajímavostí je, že pokřik byl na začátku 90. let používán přesně naopak. Zpívali ho příznivci odtržení BaH od Jugoslávie a pokřik tehdy zněl *Puši kurac, ko te jebe, može Bosna i bez tebe Jugoslavijo!*¹⁷⁰
- *Nož, žica, Srebrenica!* (Nůž, drát, Srebrenica!)¹⁷¹ Odkaz na masakr ve Srebrenici z léta 1995, kdy bosenskosrbské síly po dobytí města povraždily několik tisíc místních mužů a chlapců.
- *Ratko Mladić!*¹⁷² Vyvolávání jména bosenskosrbského generála, který se v současnosti zodpovídá před mezinárodním soudem v Haagu, mj. právě z masakru ve Srebrenici.
- *Ubij Turčina / Baliju! Ubij Srbina! Ubij Ustaše! (Zabij Turka / Ďábla = Bosňáka, Zabij Srba, Zabij Ustašu = Chorvata!)* Primitivní slogan obsahující výhružku smrti, adresovaný kterémukoliv z bosenských konstitutivních národů. Národy v něm mohou být nazývány pejorativně.
- *Biće Bosna srce Srbije! (Bude Bosna srdcem Srbska!)*¹⁷³ Způsob, jak Srbové provokují Bosňáky. Hrozí jim tím, že Srbsko zabere BaH.
- *Niko te nikad mrziti neće ko što te mrzim ja, Srbijo, Srbijo kurvo balkanska!*¹⁷⁴ (*Nikdo tě nikdy nebude tak nenávidět jako já, Srbsko, Srbsko, kurvo balkanská!*) Slogan, který k urážení Srbů používají jak Bosňáci, tak Chorvati.
- *„Lešinari puše ga, Banja Luku jebem ja, Ljutu Krajinu nabijem na karinu, ne dam našu Bosnu ponosnu!“*¹⁷⁵ Pokřik vyjadřující despekt a nenávist k Banja Luce a kraji kolem ní. Zároveň deklaruje odhodlání bránit celistvou BaH.

¹⁶⁹ LEGENDE JUŽNE TRIBINE: Evo jedne priče o navijačima iz SFRJ. [online]. 2012 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/LegendeJuga/posts/385357548155528>

¹⁷⁰ Dle vlastního pozorování

¹⁷¹ Dle vlastního pozorování

¹⁷² Viz Dotazovaný č. 4

¹⁷³ MARTIN, C. a T. PRITCHARD. *Frontline Football* [online]. [cit. 2015-05-26]. Dostupné z: <https://youtu.be/CVW02Pty47s>

¹⁷⁴ KURIR: Srbijo, balkanska ku.o, mrzimo te! [online]. 2012 [cit. 2015-05-28]. Dostupné z: <http://www.kurir.rs/srbijo-balkanska-kuo-mrzimo-te-clanak-136497>

- *Srbe na vrbe!*¹⁷⁶ Starý ustašovský slogan vybízející k vraždění Srbů.

Je však třeba podotknout, že abychom mohli zažít na stadionu tyto urážky, nemusíme nutně přihlížet utkání týmů z etnicky odlišných oblastí. Sterchele uvádí několik příkladů z roku 2003, kdy použití podobných provokací bylo opravdu paradoxní.

V květnu 2003 se utkaly dva srbské týmy – Modriča a *Slavija*. Oba tábory fanoušků si vyměňovaly urážlivá hesla, mezi kterými bylo „*Jste hloupi četnici*“ a „*Miluje vás Alija*“. V případě prvního zmíněného transparentu používajícího pejorativního označení pro Srby bychom mohli očekávat jeho použití spíše ze strany bosňáckých nebo chorvatských fanoušků. Transparent odkazující na Aliju Izetbegoviće má podle Sterchela signalizovat, že soupeři jsou Srbové „druhé kategorie“.

Ve stejný měsíc použili chorvatští fanoušci Širokého Brijegu skandování „*Nůž, drát, Srebrenica*“ proti fanouškům *Željezničaru*. K typicky srbskému nešvaru přidali ještě srbský pozdrav třemi prsty.

V říjnu 2003 vyvěsili *Fukare* z Tuzly, k údivu hostujících fanoušků *Željezničaru* transparent „*Proč vás Srbové nepobili?*“¹⁷⁷ Obě skupiny jsou bosňácké a poukázání na válečné utrpení v Sarajevu během války tak můžeme pokládat za čistou provokaci.

Rasismus a antisemitismus

Nepodařilo se mi dohledat relevantní informace o přítomnosti těchto jevů na bosenských stadionech. Je otázkou, nakolik je to pouze důsledek nedostatku příležitostí s ohledem na to, že v bosenské lize nehrají hráči odlišné barvy pleti nebo židé. Na příkladu skandálního zápasu Srbsko vs. Anglie do 20 let, z října 2010, kdy byli uráženi angličtí hráči tmavé pleti, můžeme vidět, že balkánskému prostředí rasismus zřejmě není úplně cizí.¹⁷⁸ Antisemitského skandálu se dopustili pouze fanoušci bosenské reprezentace v dubnu 2015, kdy se jich ve Vídni asi stovka připojila k Palestincům, kteří protestovali na ulici. Skandovali přitom „*Ubij Židove*“, variantu urážlivého pokřiku, který v BaH používají všichni proti všem.¹⁷⁹ Fanoušci, kteří

---

¹⁷⁵ ARENASPORT1: *Lešinari puše ga, Banja Luku jebem ja!* [online]. 2013 [cit. 2015-05-28]. Dostupné z: <https://youtu.be/919yVEi9Ogo>

¹⁷⁶ MARTIN, Christopher a Tim PRITCHARD. *Frontline ...*

¹⁷⁷ STERCHELE D. *Fertile land*..... s. 13

¹⁷⁸ HOSPODÁŘSKÉ NOVINY: Anglický fotbalový svaz po potyčce v Srbsku protestuje proti rasismu. [online]. 2012 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://ihned.cz/c1-57969580-video-anglicky-fotbalovy-svaz-po-potyccce-v-srbsku-protestuje-proti-rasismu>

¹⁷⁹ MONDO.RS: Užasna poruka navijača BiH. [online]. [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://mondo.rs/a783210/Sport/Fudbal/Navijaci-BiH-vredjali-Jevreje.html>

doprovází reprezentaci na zápasech po Evropě, však většinou nejsou z BaH, viz výše v této kapitole.

Homofobie

Na rozdíl od rasismu je bosenským fanouškům vlastní homofobie, což koresponduje s tím, jak je homofobie prostoupená bosenskou společností. Tento jev má dokonce sílu spojit zneprátené fanouškovské skupiny, což bude rozebráno v následující kapitole.

„Profesionální fanoušci“ a propojení fanoušků a politiky

V BaH se můžeme setkat s fenoménem tzv. „profesionálních fanoušků“, o kterém se hovoří v kapitole 5. Na níže uvedených příkladech je vidět, jak to vypadá, když fanoušci ovlivňují dění v klubu: V červenci 2013 vpadli fanoušci *FK Sarajevo* na trénink klubu a, z důvodu svojí nespokojenosti s předešlými výkony sebrali hráčům dresy.¹⁸⁰ Podobně v dubnu 2014 vtrhli fanoušci *Boracu Banja Luka* na trénink klubu a zabránili v trénování hráči, který je v předešlém utkání urazil.¹⁸¹

V BaH také nepochybně dochází k tomu, že fanoušci pracují na politickou objednávku. Toto tvrzení se však těžko prokazuje. Uveďme jeden příklad, na který upozorňuje Sterchele. V krátkém období mezi zářím a říjnem 2011 došlo ke třem velkým incidentům. Fanoušci *Željezničaru* byli napadeni v Banja Luce, *Ultras* napadli při mostarském derby hráče *Veleže* a v ulicích Sarajeva se odehrála velká bitka mezi fanoušky *Željezničaru* a *Hajduku Split*. Tyto bitky se udály vždy v týdně, kdy byla v Sarajevu přítomna delegace FIFA a UEFA. Delegace zde jednala o „normalizaci“ poměrů v bosenském svazu, tlačila, aby byl zrušen dosavadní systém rotujících předsedů a byl zvolen předseda jediný. Existuje tak podezření, že nepokoje, navíc ve třech nejproblematictějších městech, zosnovaly odcházející struktury, aby vyvolaly zdání, že situace není ke zvolení jednotného předsedy zralá.¹⁸² Dodejme, že ke změně systému fungování svazu nakonec došlo a NFSBiH se stal první bosenskou institucí, která má jednoho předsedu a ne tři rotující.¹⁸³

---

¹⁸⁰ GLAS SRPSKE: Navijači ušli na trening FK Sarajevo i poskidali dresove sa igrača. [online]. 2013 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://www.glassrpske.com/sport/republika_srpska/Navijaci-usli-na-trening-FK-Sarajevo-i-poskidali-dresove-sa-igraca/lat/128225.html

¹⁸¹ GLAS SRPSKE: Navijači otjerali Markovića sa treninga. [online]. 2014 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://www.glassrpske.com/sport/republika_srpska/Navijaci-otjerali-Markovica-sa-treninga/lat/149546.html

¹⁸² STERCHELE, D. *Fertile land...* s. 14

¹⁸³ STERCHELE, D. *Fertile land...* s. 16

8.2 Role národního týmu Bosny a Hercegoviny

„Jedinec či tým reprezentující specifickou skupinu má jistou schopnost sdružovat lidi dohromady utvářením emocionální jednoty, a to dokonce bez ohledu na rozdíly rasy, etnika, náboženského vyznání, jazyka, vzdělání, kulturní úrovně, povolání a příjmu. Podle některých sociologů může být takováto jednotka spojena s pocity posilování národní hrdosti a s přesvědčením o výjimečnosti národní historie a tradice či dokonce o jejím světodějném poslání.“¹⁸⁴

Pro tuto práci je důležité, zda bosenský národní tým utváří v BaH emocionální jednotu bez ohledu na etnikum a náboženské vyznání jako ve výše zmíněném citátu. Objevují se hlasy, že bosenská reprezentace a zejména její účast na mistrovství světa 2014 jsou tou věcí, která by mohla nejednotné obyvatelstvo BaH sjednotit. To si myslí i trenér národního týmu Safet Sušić, jenž prohlásil: *„Postup na MS 2014 sjednotil Chorvaty, Srby a Muslimy v naší zemi více, než cokoliv předtím. Je to dobrá cesta, v Brazílii v ní chceme pokračovat“*.¹⁸⁵ Myslím, že s tímto výrokem by se dalo polemizovat. Proč? Uveďme kvalifikační utkání BaH vs. Srbsko z roku 2006, o kterém pojednává dokument BBC Frontline football. Kromě toho, že dokument zobrazuje emoce, které tento zápas v rozdělené bosenské společnosti vyvolává, v něm zazní výstižná věta *„Ať už zápas dopadne jakkoliv, polovina země bude šťastná a polovina smutná.“*¹⁸⁶ Připomeňme vypískanou bosenskou hymnu při futsalovém utkání BaH vs. Srbsko, které se hrálo v Pale, a o kterém jsem psal výše. Domnívám se, že v bosenskochorvatském prostředí je reprezentace BaH přijímána podobně jako u bosenských Srbů. Tak třeba na diskusním fóru *Ultrasů* z Mostaru pod tématem „reprezentace“ najdeme pouze příspěvky o reprezentaci Chorvatska.¹⁸⁷ I kdyby národní tým přece jen přispěl k sjednocení bosenské společnosti, zřejmě by to nebylo nastálo, jelikož, jak tvrdí Sekot, po odeznění euforie se opět vrací každodenní realita.¹⁸⁸ K tomuto tématu viz následující kapitola.

---

¹⁸⁴ COAKLEY, J. Sport in society: issues & controversies. 7th ed. Boston: McGraw-Hill, 2001, xv, 555 s. Health professions series. ISBN 0072328916. s. 390 In: SLEPIČKOVÁ, I. ed. a SLEPIČKA, P. ed. Sport a politika. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2010. 172 s. ISBN 978-80-86317-82-3. str. 19

¹⁸⁵ *Hattrick: fotbalový magazín*. Praha: HATTRICK Media, s.r.o., 2014, č. 6. ISSN 12126756.

¹⁸⁶ MARTIN, C. a T. PRITCHARD. *Frontline Football* ...

¹⁸⁷ Dostupné z: ULTRAS ZRINJSKI: Hrvatska reprezentacija. [online]. [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://forum.ultras-zrinjski.net/forum/12-reprezentacija/?s=48b6f8169b0c51df75c9ad867bd1bc0a>

¹⁸⁸ SEKOT, A. *Sociologické problémy...* s. 16

9. Výstupy terénního šetření

V této kapitole bude rozebráno několik odpovědí na otázky, které jsem pokládal respondentům při svém terénním výzkumu. Při výzkumu jsem vycházel z teoretických poznatků, které jsou zmíněny výše. Níže rozvádím kategorizované problémy. Obecně se dá říct, že mě zajímala témata, u nichž jsem očekával možnost nějakého mezietského střetu, jako je např. podpora reprezentace. Také jsem se ptal na názor fanoušků na negativní jevy s nimi spojené, o kterých se teoreticky zmiňuje kapitola 5, a jejich příklady můžeme vidět v předcházející kapitole.

9.1 Vztahy s fanoušky ostatních týmů

Horde zla mají zahraniční družbu s fanoušky *Dynama Drážďany*. Kromě ní nemají vyloženě špatné vztahy s *Red Army* z Mostaru. Jinak jsou se všemi ostatními v trvalém nepřátelství. Zejména však s fanoušky *Željezničaru*, Banja Luky a Zenice. Fanoušci *Slavije* se shodují, že na území Bosny a Hercegoviny žádný přátelský vztah k nikomu nechovají. Pouze v jednom krátkém období byli zadobře se *Zrinjski* Mostar, jak praví dotazovaný č. 1: „*S Ultras jsme však měli období klidu, kdy jsme jim pomohli zde v Sarajevu, když se mlátili s našimi městskými rivaly. Když jsme pak přijeli do Mostaru, celý stadion skandoval Istočno Sarajevo.*“ Z těchto výpovědí tedy můžeme konstatovat, že přátelství nebo nepřátelství mezi bosenskými fanoušky nejsou tvořena na nacionálním základě. Excesy, které se odehrávají při derby v Mostaru, jsou často interpretovány jako střet Chorvatů a Bosňáků, podobnou interpretaci však již nelze použít při sarajevském derby *Željezničar : FK Sarajevo*. Domnívám se tedy, že v obou případech se jedná o stejný jev, někdy je však obohacen dalším rozměrem nepřátelství.

9.2 Chování policie k fanouškům v různých městech

Tato otázka mě napadla po události z března 2014, kterou jsem viděl na vlastní oči, a zmiňuji se o ní v předcházející kapitole. Jednalo se o střet fanoušků *Željezničaru* s policií na stadionu *Koševo*. Na rozdíl od oficiální verze se mi zdálo, že lidé neopouštěli stadion rychlostí, kterou by si policie představovala, a tak je začala z tribuny vyhánět násilím. V ulicích před stadionem pak došlo k všeobecnému chaosu, kdy fanoušci házeli na policii kamení a ta pak

tloukla každého, koho potkala. Když jsem se fanoušků na toto téma dotazoval, předpokládal jsem, že policie se k nim bude chovat hůře v etnicky odlišných městech. Odpovědi mě však překvapily. *Horde zla* uvádějí, že policie se k nim chová agresivně a násilně všude. Důvodem je prý předpojatost ostatních regionů BaH vůči Sarajevu jako hlavnímu městu. Nijak se neliší brutalita policie ve Federaci a RS. Vtipně situaci popisuje dotazovaný č. 8: „*Tak to je nejlepší otázka! Jestli se ptáš, kde je to nejhorší, tak všude. A je úplně jedno, jestli ve Federaci nebo RS, jakmile řekneš, že jsi ze Sarajeva, tak tě prohledávají, svlékají, nedovolují jít na zápas.*“ Dotazovaní z obou táborů oceňují sarajevskou policii. Shodují se i na městě, kde je chování policie nejhorší, a to je Banja Luka. *Sokolovi*, sarajevští Srbové, se tam dočkají nadávek do muslimů a dotazovaný č. 1 označil výjezd do Banja Luky za „*pravou torturu*“. Předpoklad, že chování policie vůči fanouškům je horší, pokud jsou fanoušci odlišné národnosti než policisté, byl tedy výpověďmi fanoušků vyvrácen. Jelikož v době mého výzkumu bylo zakázáno jezdit fandit na hostující zápasy, neměl jsem možnost tato tvrzení ověřit. Byl jsem však mezi hostujícími příznivci např. na utkání srbské ligy *Užice* vs. *CZ Bělehrad* a domnívám se, že praxe je v Srbsku podobná jako v BaH. Policie nejdříve uzavřela bělehradské fanoušky na čtyři hodiny v parčíku uprostřed města. Vyjít jim dovolila až bezprostředně před utkáním, a tak se stalo, že ještě v 30. minutě zápasu se jich většina nedostala na stadion. Fanoušci začínali být nervózní, jelikož tomuto výjezdu obětovali víkend a vypadalo to, že zápas vůbec neuvidí. Ty, kteří dávali najevo nespokojenost, policisté bili a zatýkali. Výjezd na hostující utkání tedy může skončit násilím, aniž by na tom fanoušci měli větší vinu.

9.3 Propojení fotbalu a politiky

Jak jsem uvedl na jiných místech této práce BaH je značně zpolitizovaná země a politika se nevyhýbá ani fotbalovým stadionům. Odpověď na otázku, zda se na bosenských stadionech vyjadřuje politika, byla předem jasná – ano. Mě však zajímalo, zdali je situace podobná té ze začátku 90. let, kdy fanoušci explicitně vyjadřovali příslušnost ke konkrétním politickým stranám a jejich vůdcům. Také jsem se chtěl dozvědět, zda jsou fanoušci politiky za úplatu využíváni k vyvolávání nepokojů. Respondenti z obou táborů konstatují, že politika se na stadionech samozřejmě vyskytuje. Shodně však tvrdí, že zrovna jejich stadionu se toto netýká. Osobně si nejsem jist, zda tomuto tvrzení můžeme věřit. Dále dotazovaní uvádějí, že nepodporují žádnou konkrétní politickou stranu. Pouze připouštějí svůj širší politický náhled. U *Hord zla* je probosenský a *Sokolovi* se deklarují prosrbsky. To, že se v BaH vyskytují

fanoušci, kteří jednají na příkaz politiků, obě skupiny potvrzují. Shodně také tvrdí, že se to odehrává hlavně u banjaluckých *Lešinarů*.

9.4 Podpora národního týmu Bosny a Hercegoviny

Tato otázka se mi jeví jako jedna z klíčových a přitom nejjednodušších. Vycházel jsem z předpokladu, že vztah fanoušků ke státu BaH je podobný jako vztah k týmu, který tento stát reprezentuje. Očekával jsem, že *Horde zla* jako zástupci federální části BaH budou reprezentaci podporovat, zatímco Sokolovi z RS k ní budou skeptičtí. Z rozhovorů vyplynulo, že v podpoře národního týmu se obě skupiny značně liší. *Horde zla* většinou národní tým podporují, reprezentuje totiž jejich zemi, potažmo národ. Část z nich sice národnímu týmu přeje, nijak aktivně to však nevyjadřuje, protože svaz podle nich zanedbává na úkor reprezentace bosenskou klubovou scénu. Tvrdí to např. dotazovaný č. 11: „*Taky nás štve, že reprezentace nehraje v Sarajevu. A nebo – proč by nemohla hrát třeba v Banja Luce? My máme Sarajevo a reprezentaci ať si podporují ti ze Švédska.*“¹⁸⁹ Sokolovi národní tým Bosny a Hercegoviny nepodporují, přičemž některé členy výsledky bosenské reprezentace zajímají více, některé méně. Větší podporu by si u nich národní tým získal, pokud by někdy hrál domácí zápasy v Republice Srbské (viz dotazovaný č. 6: „*Kdyby odehráli některý zápas třeba v Banja Luce, tak bych o tom mohl uvažovat*“) nebo kdyby fanoušci národního týmu přestali s urážením Srbů. Nabízí se však otázka, zda lze jejich tvrzením věřit. Vzpomeňme chování fanoušků při futsalovém utkání, které BaH hrála v Pale a o kterém se píše na jiném místě této práce. Jejich národním týmem číslo 1 je nepochybně Srbsko a fandili by mu i v zápase proti Bosně a Hercegovině, jako to udělali už v roce 2006 na stadionu *Koševo*, a na což jsou dodnes hrdí. Národnímu týmu BaH se zjevně nedaří spojovat znesvářené bosenské komunity.

V době kdy jsem pobýval v Pale, jsem měl (resp. předpokládal jsem, že budu mít) možnost sledovat reakce srbských diváků na bosenskou reprezentaci. Tehdy se hrál přípravný zápas Bosna : Egypt. Zápas se však v Pale nikde nevysílal, jelikož se nejdříve sledovalo souběžně hrané utkání basketbalového týmu Crvene Zvezdy Bělehrad a po jeho skončení zápas srbského mládežnického fotbalového výběru.

---

¹⁸⁹ Na mysli měl *BHFFanaticos*, fanklub bosenské reprezentace. Členové fanklubu jsou nejčastěji z bosenské diaspory.

9.5 Význam národnosti aktérů na hřišti

Pro fanoušky obou týmů není vůbec důležitá národnost hráčů na terénu. Týmy jsou značně etnicky promíchané, a proto by zřejmě nebylo možné národnost řešit. Podle dotazovaného č. 2 má etnická promíšenost týmů i hlubší význam: „*Ted' už se to tolik neřeší ani mezi lidmi. Lidé ze Sarajeva se chodí bavit na Lukavici¹⁹⁰, protože je to tam levnější a je to bez problému. Zase se to míchá. A myslím, že příchod hráčů jiné národnosti přispívá k mizení nacionalisticky urážlivých pokřiků, protože fanoušci nechťejí naštvat hráče svého týmu, přestože oni by to nedali na sobě znát.*“ Dotazovaný č. 10, člen *Hord zla*, shrnuje odpověď na otázku, zda je pro fanoušky důležitá národnost hráčů: „*Možná pár lidem ano, ale ti jsou omezení a ostatní je považují za hlupáky. Co chtějí řešit, když např. v našem týmu je většina Srbů?*“ V tomto bodě není důvod o výpovědích respondentů pochybovat, ani na jednom zápase, jejž jsem navštívil, jsem se nesetkal s jediným atakem na národnost hráčů či rozhodčích. Nacionální urážky jsou určeny pouze fanouškům soupeře.

9.6 Urážlivé pokřiky

Obě skupiny se shodují v tom, že nacionálně urážlivých pokřiků ubývá. Může za to za prvé tlak klubů na fanoušky, jelikož klubům hrozí za takováto skandování pokuty, a za druhé zákaz výjezdů na hostující zápasy. Příklady pokřiků, které respondenti zmínili, jsou uvedeny v kapitole dříve. Pravou podstatu skandování těchto urážlivých hesel vystihuje dotazovaný č. 11: „*Ale třeba ted' jsme byli v Zenici a víš, čím na nás mávali? Čtyřmi S a skandovali nějaká srbská hesla. Tady vidíš, že to slouží více k provokování, než by to někdo myslel vážně.*“ Na vysvětlenou dodejme, že Zenica je bosňácké město, používání srbských symbolů tudíž nemá jinou logiku než prostou provokaci soupeře. dotazovaný č. 14 říká: „*Já to беру spíš jako legraci.*“

9.7 Násilí a jeho oběti

Všichni respondenti se shodují v tom, že násilí je špatné. Pro *Horde zla* je velkým varováním smrt Vedrana Puljiće z roku 2009. Zde je výpověď dotazovaného č. 8, který byl při úmrtí Puljiće přítomen: „*Než byl zákaz hostování, násilí bylo dost, ted' se to uklidnilo. Dřív tě mohl někdo i zabít. A na nás jako fanoušky FK Sarajevo se chce každý vytáhnout. Tak jako v Širokém Brijegu. Byl jsem u toho, když zabili Vedrana, viděl jsem toho chlapa s pistolí, jak na nás míří. Který ďábel vedl jeho ruku, že si vybral zrovna Vedrana – Chorvata!*“ *Horde zla* na Puljiće dodnes vzpomínají chorály a zástavami.

¹⁹⁰ Část města Istočno Sarajevo v Republice Srbské.

Podle příznivců *Slavije* je násilí v důsledku zakázaných hostování ve velkém útlumu. Za jeho propukáním je podle nich často nezvládnutí situace ze strany policie. Na smrt Vedrana Puljiće mají rozporuplný názor, část věří oficiální tezi, část viní z jeho smrti policii a oficiální zprávu považuje za zastírací manévr. Dotazovaný č. 5 upozorňuje na místní specifikum, co se násilí týče: „*Tady se někdy perou fanoušci, to ano, ale častější je, že se pereš s obyvatelstvem toho města, kam jsi přijel.*“

9.8 Rasismus a antisemitismus

Oba tábory respondentů se shodují, že rasismus a antisemitismus nejsou na bosenských stadionech přítomny, což koresponduje s tím, že ani v primární, ani sekundární literatuře jsem na tento případ nenarazil. Dotazovaný č. 14 na otázku o přítomnosti rasismu odpovídá: „*Neřekl bych, třeba Cikány bereme tak, že ti vždy byli, jsou a budou...*“. V tomto se tedy prostor BaH liší od zbytku Evropy, kde je především rasismus nejviditelnějším negativním projevem fotbalového chuligánství. O to více prostoru v BaH dostává nacionální šovinismus, což říká i dotazovaný č. 13: „*Rasismus se vyskytuje velmi zřídka. Spíš dochází k těm nacionalistickým excesům.*“

9.9 Homofobie

Obě skupiny mají velmi negativní vztah k homosexuálům. Jak praví dotazovaný č.1: „*Nejlepší bylo když tu měla být Gaypride. (...)Proti tomu jsme tehdy byli všichni fanoušci, domlouvali jsme se, že pokud dojde na ten průvod, že ho rozbijeme. Bylo to krátké období smíru mezi námi.*“ Dotazovaný č. 2 by dodal: „*Nikdy jsme nikoho nenapadali, netloukli, ale přiznávám, že je to jen kvůli tomu, že nebyla příležitost. Důvodem (tohoto stavu) je chybějící vzdělání a předsudky kvůli víře.*“

9.10 Protesty z jara roku 2014

Horde zla smysl protestů chápou a podporují, považují je však za špatně zorganizované, nebo jim vadí to, jak se protesty zvrhly. Jako příklad lze uvést vyjádření dotazovaného číslo 13: „*Protesty byly politicky zmanipulované. Mělo se to asi udělat nějak jinak. Ta energie přišla politickou manipulací vniveč.*“ Jsou přesvědčeni o účasti fanoušků *Slavije* na protestech a jejich řádění tam. *Sokolovi* přitom protesty nijak nepodporovali. Viděli za nimi politické

pozadí, měli podezření, že demonstrace vyvolalo muslimské obyvatelstvo, aby změnilo ústavu.¹⁹¹ Naprosto výjimečná a dosti šokující je výpověď dotazovaného č. 1, který je vůdcem jedné z fanouškovských skupin Sokolů: „*My jsme se toho neúčastnili. To bylo jen ve Federaci. Oni, co protestovali, chtěli jednoho dne projít do Istočno Sarajeva, aby to tady rozmlátili. To oni vždycky tak, když se jich seskupí víc, tak dostanou kuráž, někdo řekne „jebaćemo im majku četničku“ a vyrazí. Naštěstí naše policie byla dobře připravená a nepustila je. Dokonce byli i snajpři na střechách a tak. Já toho dne myslel, že začala nová válka. Pro mě pak přišla policie, odvedli mě na stanici, kde mě i vůdci naší druhé skupiny důrazně domlouvali, ať se do toho nemícháme. A víš, co je směšné? Že fanoušky Slavije obvinili, že jsme zapálili parlament. Dodnes jsem nenalezl pravý smysl protestů. Média o nich informovala jako o sociálních, avšak výpovědi respondentů z fanklubu Sokolovi vnášejí na tyto události úplně jiný náhled. Z Bosny jsem tedy odjížděl, co se tohoto tématu týče, ještě zmatenější než jsem do ní přijel.*

9.11 Náзор na stát Bosnu a Hercegovinu a percepcie její budoucnosti

Horde zla se současnou podobou země nejsou spokojeni, i když věří ve změnu, ne však v krátkodobém horizontu. Další války se neobávají, připadala by jim nesmyslná a zbytečná. Jejich názor na toto téma vystihuje dotazovaný č. 9: „*Ani já si nemyslím, že by se to mělo brzo stát. Ale chápu, že nějaký srbský vidlák, který musí vstávat ke slepicím, je nespokojen. Zde ve městě jsme spokojení a na nějakou válku nemáme pomyslení.*“ Sokolovi jsou se současným stavem země velmi nespokojeni. Řešení však, možná překvapivě, nevidí v odtržení Republiky srbské a už vůbec ne v centralizaci. Nad případným odtržením RS se obšírněji zamýšlí např. dotazovaný č. 2.: „*Ne kvůli současné situaci. Třeba dole na Lukavici by se to projevilo negativně. Republika na odtržení podle mě ani není připravená, byla by směšná. Zde na Pale pracují tisíce lidí dole v Sarajevu. Co by dělali potom? To by dvakrát denně přecházeli hranici? Vždyť hranice vede i některými budovami. Já si prostě nedovedu představit způsob, jak se odtrhnout. Je však třeba zachování RS a nepřipustit centralizaci země, jak by to chtělo muslimské obyvatelstvo.*“ Změnu poměrů v BaH nečekají. Navíc cítí, že ani nemají možnost, jak jí provést. Vyjadřuje to názor dotazovaného č. 3: „*A nejhorší je to, že se sem pořád vměšuje a pořád rozhoduje někdo jiný. My to ani změnit nemůžeme. Přijde válka, jako v devadesátém druhé., my po sobě pif paf střílíme, ale režíruje se to úplně jinde.*“ Tento názor

---

¹⁹¹ Viz dotazování č. 3, 4, 5, 7

je ukázkou širšího pohledu na minulost, který obviňuje vnější síly a marginalizuje vinu místního obyvatelstva. Tři ze sedmi respondentů se vyjádřili ve smyslu, že další válka je možná, ne-li pravděpodobná.

10. Závěr

Fotbal a jeho fanoušci jsou bezesporu zajímavým fenoménem ve většině světa, Bosnu a Hercegovinu nevyjímaje. Fanoušci z této země jsou, stejně jako jejich balkánští kolegové, známí svými excesy, mezi které patří např. násilí, výtržnosti či verbální delikty. V BaH se však navíc utkávají týmy, jejichž fanoušci se ostře nacionálně vyhraňují, a to hned do tří táborů – bosňáckého, srbského a chorvatského. Tyto tři národy v BaH žijí povětšinou odděleně a přestože už poválečná situace není tak napjatá, zůstává stále nedořešena. V takovém kontextu jsou pak střety fanouškovských skupin někdy interpretovány téměř jako pokračování války jinými prostředky. Jedním z výsledků této práce je mj. i to, že je tato interpretace zavádějící. K násilí mezi fanoušky dochází, ať jsou etnicky odlišní či ne. Rozdíl je pouze v tom, že když se jedná o skupiny etnicky odlišné, je pak jejich střet více medializován. Na situaci, kdy se např. poperou fanoušci *Boracu Banja Luka* a *Željezničaru*, bychom neměli nahlížet tak, že se poprali Srbové a Bosňáci, ale že se porvaly dvě rivalské skupiny, což je v evropském kontextu naprosto normální jev. Respondenti tohoto výzkumu uváděli, že sice nejsou příznivci násilí, někdy se mu však nevyhnou. Většina dotazovaných se tak točí ve spirále násilí, které vyvolá několik chuligánů, a kvůli stereotypizaci a davové hysterii se do něj zapojuje značná část fotbalové veřejnosti.

Značně medializovány jsou také nacionálně urážlivé pokřiky a transparenty na tribunách. I v tomto případě se podle mě jejich význam přeceňuje. K těmto nevybíravým atakům sice dochází, opět však nezáleží na tom, jsou-li soupeřící skupiny etnicky stejné nebo odlišné. Respondenti z řad *Hord zla*, patřící většinou k Bosňákům, jsou nacionálně uráženi v Zenici, která je bosňáckým městem. Podobně jsou uráženi členové skupiny *Sokolovi*, kteří jsou srbské národnosti, v hlavním městě RS Banja Luce. Odvážuji se konstatovat, že nacionálně urážlivé pokřiky jsou pro fanoušky spíše způsobem, jak vygradovat atmosféru a vzrušení na stadionu, než skutečným vyjádřením nenávisti. Přestože nacionálně urážlivé pokřiky nejsou ničím, čím by se mohl bosenský fotbal chlubit, mají i jednu „pozitivní“ stránku. Kvůli značnému množství urážek tohoto typu se na tribunách nedostává rasistickým a antisemitským projevům. To je velmi netypické, neboť tyto dva jevy jsou nejčastěji vídanými fanouškovskými neduhy ve zbytku Evropy.

Ve výzkumu mne také zajímalo, zdali se etnicita promítá i v dalších aspektech fotbalového prostředí. Ptal jsem se respondentů, zda je pro ně důležitá národnost aktérů na hřišti a jestli se liší chování policie v etnicky identických a etnicky odlišných městech. Na obě

otázky jsem dostal od všech respondentů stejnou odpověď: etnicita v těchto případech nehraje žádnou roli.

To, jak je bosenská společnost rozdělená, dokumentuje téma podpory národního týmu. Zatímco respondenti z fanklubu *Horde zla* jej podporují, jelikož ho vnímají jako reprezentanta svojí země, srbští *Sokolovi* jsou k němu skeptičtí a upřednostňují podporu sousedního státu Srbsko.

V této práci bylo ukázáno, že fotbal má předpoklady i k tomu, aby bořil hranice. Zavedení jednotné bosenské ligy bylo krokem, kterého se mnozí obávali. Ukázalo se však, že to byl krok správným směrem. Kromě toho, že přispěl k propojení bosenské společnosti, nepochybně zlepšil kvalitu do té doby chabé úrovně fotbalu. V bývalém jugoslávském prostoru rezonuje názor, že by se měla opět ustanovit společná liga, která by možná vrátila místní fotbal na vlnu úspěchu vygradovanou v roce 1991, kdy *CZ Bělehrad* vyhrála Pohár mistrů evropských zemí a Mistrovství světa klubů. Nejhlasitějším argumentem odpůrců této myšlenky je divácké násilí, jež by exjugoslávské zápasy mohlo doprovázet. Domnívám se však, že by se mu dalo zabránit. Dle mého názoru by pro začátek například mohlo být zakázáno jezdit na hostující zápasy, tak jak tomu bylo v době mého pobytu v BaH. Toto opatření je, jak ostatně uznávají respondenti, velice efektivním v zabraňování excesů na stadionech. Fotbal by pak v zemích bývalé SFRJ, podobně jako v BaH, jež byla vždy považována za „Jugoslávii v malém“, mohl přispět alespoň k proměně očividného mezietnického odstupu, negativních předsudků a stereotypizace mezi tamními národy na ne tolik nebezpečnou rivalitu mezi sportovními soupeři. Tento jev je totiž v evropském kontextu zcela běžný. Přesto soudím, že i když má nápad společné ligy svoje opodstatnění, zůstane do budoucna pouze utopií.

Použité zdroje

Primární zdroje

ANDRIĆ, G. Navijači Sarajeva klicali Armiji RBiH. *Glas Srpske* [online]. 2013 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://www.glassrpske.com/sport/republika_srpska/Navijaci-Sarajeva-klicali-Armiji-RBiH/lat/115926.html

ANDRIĆ I.: Travnická hronika, Sarajevo, Svjetlost, 2004, s. 296-297. vl. překlad In JOKIĆ, D. a JOKIĆ, M. Uzroci nastanka i načini suprotstavljanja nasilju i nedoličnom ponašanju na sportskim priredbama u BiH. In: VEJNOVIĆ, . *Nasilje i sport*. Banja Luka: Evropski defendologija centar, 2011, s. 320-328.

ARENASPORT1: *Lešinari puše ga, Banja Luku jebem ja!* [online]. In: . 2013 [cit. 2015-05-28]. Dostupné z: <https://youtu.be/919yVEi9Ogo>

BBC: The Heysel disaster. [online]. 2000 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/768380.stm

DNEVNI AVAZ: "Manijaci" demolirali "Ultras pub". a navijači Zrinskog kafić na Bulevaru. [online]. 2012 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://area52.avaz.ba/clanak/4993/manijaci-demolirali-ultras-pub-a-navijaci-zrinjskog-kafic-na-bulevaru%201.5.2015>

DNEVNI AVAZ: Policija sumja u iskaz navijača Slavije koji tvrde da su im životi bili ugroženi. [online]. 2012 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://area52.avaz.ba/clanak/5446/policija-sumnja-u-iskaz-navijaca-slavije-koji-tvrde-da-su-im-zivoti-bili-ugrozeni>

DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU BOSNE I HERCEGOVINE. *Nacionalni sastav stanovništva*. Sarajevo, 1993.

GARGANESE, C. Top 10 Teams That Didn't Win The World Cup. *Goal.com* [online]. 2010 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://www.goal.com/en/news/2377/top-10/2010/01/12/1740793/top-10-teams-that-didnt-win-the-world-cup%2016.5.2014>

GLAS SRPSKE: Navijači Željezničara se sukobili s policijom nakon sarajevskog derbija. [online]. 2014 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z:

http://www.glassrpske.com/hronika/crna_hronika/Navijaci-Zeljeznicara-se-sukobili-s-policijom-nakon-sarajevskog-derbija/lat/150139.html

GLAS SRPSKE: Navijači ušli na trening FK Sarajevo i poskidali dresove sa igrača. [online]. 2013 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://www.glassrpske.com/sport/republika_srpska/Navijaci-usli-na-trening-FK-Sarajevo-i-poskidali-dresove-sa-igraca/lat/128225.html

GLAS SRPSKE: Navijači otjerali Markovića sa treninga. [online]. 2014 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://www.glassrpske.com/sport/republika_srpska/Navijaci-otjerali-Markovica-sa-treninga/lat/149546.html

GLAS SRPSKE: Privedene 83 osobe poslije tuče navijača Borca i Željezničara. [online]. 2013 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://www.glassrpske.com/sport/republika_srpska/Privedene-83-osobe-poslije-tuce-navijaca-Borca-i-Zeljeznicara/lat/116867.html

GLAS SRPSKE: Navijači divljali i vrijeđali. [online]. 2011 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://www.glassrpske.com/sport/republika_srpska/Navijaci-divljali-i-vrijeđali/lat/62507.html

HATTRICK: *fotbalový magazín*. Praha: HATTRICK Media, s.r.o., 2014, č. 6. ISSN 12126756.

HAYAT TV BIH,. Protesti u Sarajevu. In: *Slučajevi x* [online]. 2014 [cit. 2015-05-28]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=LjLiFhtR8t0>

HOSPODÁŘKŠÉ NOVINY: Anglický fotbalový svaz po potyčce v Srbsku protestuje proti rasismu. [online]. 2012 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://ihned.cz/c1-57969580-video-anglicky-fotbalovy-svaz-po-potycce-v-srbsku-protestuje-proti-rasismu>

ISPORT.CZ: Společný bojkot fanoušků. Vzkaz přivezli Peltovi i na Strahov. [online]. 2014 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://isport.blesk.cz/clanek/fotbal-gambrinus-liga-rocnik-13-14/205035/spolecny-bojkot-fanousku-vzkaz-privezli-peltovi-i-na-strahov.html>

KELLY, M. Rusko. In: *Zákon tribuny* [online]. 2007 [cit. 2015-05-26]. Dostupné z: https://youtu.be/KNEqe1AFH_Y

LEGENDE JUŽNE TRIBINE: Evo jedne priče o navijačima iz SFRJ. [online]. 2012 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/LegendeJuga/posts/385357548155528>

LIZCOVÁ, Zuzana. Fotbal? Jako kulturní fenomén nemá konkurenci. *Česká pozice* [online]. 2014 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/fotbal-jako-kulturni-fenomen-nema-konkurenci-fn8-/tema.aspx?c=A140610_143705_pozice-tema_paja

MALAGURSKI, B. *Weight of chains* [online]. 2010 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <https://youtu.be/waEYQ46gH08>

MARTIN, Christopher a Tim PRITCHARD. Bosnia vs. Serbia. In: *Frontline football* [online]. 2005 [cit. 2015-05-28]. Dostupné z: <https://youtu.be/-RADhwyhNAU>

MONDO.RS: Užasna poruka navijača BiH. [online]. [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://mondo.rs/a783210/Sport/Fudbal/Navijaci-BiH-vredjali-Jevreje.html>

NOVINKY.CZ: V Bosně a Hercegovině pokračují protesty proti vládě. [online]. 2014 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/327230-v-bosne-a-hercegovine-pokracuji-protesty-proti-vlade.html>

N1: Zabrana gostujućim navijačima u Kupu i 25. kolu PL BiH. [online]. 2015 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://ba.n1info.com/a39372/Sport-Klub/Nogomet/Zabrana-gostujucim-navijacima-u-Kupu-i-25.-kolu-PL-BiH.html>

RADIO SLOBODNA EVROPA: Perspektiva. [online]. 2015 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://www.slobodnaevropa.org/section/perspective/4263.html>

REPIJA, Dušan. Navijači golim zadnjicama ispratili himnu Srbije. *Glas Srpske* [online]. 2012 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://www.glassrpske.com/sport/republika_srpska/Navijaci-golim-zadnjicama-ispratili-himnu-Srbije/lat/99173.html

RTS: *Dosije navijači* [online]. 2007 [cit. 2015-05-28]. Dostupné z: <https://youtu.be/jt6NeB6bXZc> Frontline football: <https://youtu.be/CVW02Pty47s>

RTS SPORT, *Velikoalbanska provokacija u Humskoj* [online]. 2014 [cit. 2015-05-28]. Dostupné z: <https://youtu.be/I0h9mWv2hqA>

RTRS: Sjećanje na egzodus sarajevskih Srba. *Dnevnik* [online]. 2015 [cit. 2015-05-27]. Dostupné z: <https://youtu.be/gvAtMc4Jd3U>

SUPPORTERS: *Torcida - Nejstarší ultras skupina v Evropě* [online]. 2011 [cit. 2015-05-27]. Dostupné z: <http://www.supporters.sk/clanek/torcida-nejstarsi-ultras-skupina-v-evrope/3659.html>

SVĚT SPORTU: Fotbal má na světě téměř 300 milionů registrovaných hráčů. [online]. 2012 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://www.svetsportu.info/index.php?option=com_content&view=article&id=1455:fotbal-hraje-na-svt-tem-300-milion-registrovanych-hra&catid=36:zahranini&Itemid=75

THE WORLD BANK: Unemployment, youth total (% of total labor force ages 15-24) (modeled ILO estimate). [online]. 2015 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.1524.ZS>

TV KOŠAVA: *Gay Pride Belgrade 2001* [online]. In: . 2012 [cit. 2015-05-28]. Dostupné z: <https://youtu.be/BwHSfZpbY1c>

ULTRAS ZRINJSKI: Hrvatska reprezentacija. [online]. [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://forum.ultras-zrinjski.net/forum/12-reprezentacija/?s=48b6f8169b0c51df75c9ad867bd1bc0a>

ZÁKRAVSKÝ, J. Čím je fotbal pro Bosnu a Hercegovinu? *Eurofotbal.cz* [online]. 2014 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://www.eurofotbal.cz/clanky/cim-je-fotbal-pro-bosnu-a-hercegovinu-259882/>

Izviždana himna BiH na Palama [online]. [cit. 2015-05-26]. Dostupné z: <https://youtu.be/TR4fVTdAuyg>

Russian Igor Akinfeev gets hit by a flare thrown by a Montenegro football fan | sports fights [online]. In: . [cit. 2015-05-27]. Dostupné z: <https://youtu.be/s8LLOLwTTkI>

Sekundární zdroje

BAUEROVÁ, H. *Bosna a Hercegovina jako konsociační demokracie: analýza aplikovatelnosti Lijphartova modelu*. 1. vyd. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2013. ISBN 978-80-86855-98-1.

BOUGAREL, X. Osveta sela. In: ČOLOVIĆ, Ivan. *Zid je mrtav, živeli zidovi!*. Beograd: XX vek, 2009, s. 187-204. ISBN 8675620772

COAKLEY, J. Sport in society: issues & controversies. 7th ed. Boston: McGraw-Hill, 2001, xv, 555 s. Health professions series. ISBN 0072328916. s. 390 In: SLEPIČKOVÁ, Irena, ed. a SLEPIČKA, Pavel, ed. Sport a politika. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2010. 172 s. ISBN 978-80-86317-82-3.

ČOLOVIĆ, I. *Politika simbola: ogledi o političkoj antropologiji*. 2. ilustrovano izd. Zemun: Biblioteka XX vek, 2000. ISBN 8681493698.

DJILAS, A.: The Nation That Wasn't. In: MOUSAVIZADEH, N. (ed.): *The Black Book of Bosnia: The Consequences of Appeasement*. New York 1996 In: ŽÍLA, Ondřej. "Jedna si jedina moja domovina?": etno-demografické proměny Bosny a Hercegoviny v letech 1945-2013. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014. 412 s. Varia; sv. 26. ISBN 978-80-7308-523-0.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Manuálek o násilí*. 1. vyd. Brno: Národní centrum ošetrovatelských a nelékařských zdravotnických oborů, 2004. 79 s. ISBN 80-7013-397-X In: VAVREČKOVÁ, Markéta. Týrání a zanedbávání seniorů. Brno, 2008. Diplomová práce. MUNI.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2

HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994. 293 s. ISBN 80-85865-10-6 s

HLADKÝ, L. Bosna a Hercegovina: historie nešťastné země. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 1996. 216 s. Studijní texty; sv. 3. ISBN 80-85765-61-6.

HLADKÝ, L. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 388 s. Monografie; sv. č. 12. ISBN 80-210-3674-5.

JOKIĆ, D. a JOKIĆ, M. Uzroci nastanka i načini suprostavljanja nasilju i nedoličnom ponašanju na sportskim priredbama u BiH. In: VEJNOVIĆ, . *Nasilje i sport*. Banja Luka: Evropski defendologija centar, 2011, s. 320-328.

KASUM, D. Etnický konflikt v Bosně a Hercegovině. In: ŠMÍD, Tomáš a Vladimír VAŘURA. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 81-110. ISBN 8073251264.

LALIĆ D. *Torcida: pogled iznutra*. Zagreb: Profil multimedija, 2011. ISBN 9789533193458.

MAREŠ, M., SMOLÍK, J. a SUCHÁNEK, M. *Fotbaloví chuligáni: evropská dimenze subkultury*. Vyd. 1. Brno: Centrum strategických studií, 2004. 181 s. ISBN 80-903333-0-3

MARČIĆ, S. Nasilno ponašanje navijačkih grupa kao sredstvo političke manipulacije u Bosni i Hercegovini. In: VEJNOVIĆ, (ed.). *Nasilje i sport*. Banja Luka: Evropski defendologija centar, 2011. Dostupné také z: <http://www.defendologija.com/nasilje%20u%20sportu%20-%20zbornik%20radova.pdf>

MATVEJEVIĆ, P, V. STEVANOVIĆ a Z. DIZDAREVIĆ. *Strůjci války a míru*. Vyd. 1. Praha: G plus G, 2003, 150 s. ISBN 8086103676.

MILLS, R. *Fighters, footballers and nation builders: wartime football in the Serb-held territories of the former Yugoslavia, 1991–1996*. Sport in Society [online]. 2013, vol. 16, issue 8, s. 945-972 [cit. 2015-04-28]. DOI: 10.1080/17430437.2013.801220.

NEŠKOVIĆ, R. *Nedovršena država: politički sistem Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Friedrich-Ebert Stiftung, 2013. 428 s. ISBN 978-9958-884-20-7

NIKL, J. a VOLEVECKÝ, P. *Divácké násilí*. Vyd. 1. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2007. 63 s. ISBN 978-80-7251-249-2

KASAL, J. *Násilí na stadionech jako odraz kultury*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. 218 s. ISBN 978-80-7435-362-8.

KOKOVIĆ, D. *Društvo, nasilje i sport*. Novi Sad: Mediterran Publishing, 2010, 249 s. ISBN 9788686689504

PEJANOVIĆ, M. Ogledi o državnosti i političkom razvoju Bosne i Hercegovine: studije, članci, intervjui. 3. dopunjeno izd. Sarajevo: Šahinpašić, 2013. 336 s. Udžbenici i priručnici. ISBN 978-9958-41-499-2.

PELIKÁN, J. *Jihoslovanská krize: kořeny a souvislosti*. Praha: Karolinum, 1996. 118 s. ISBN 80-7184-083-1.

RYCHLÍK, J. a PERENČEVIĆ M., Milan. *Dějiny Chorvatska*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 576 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-885-3 str.

SILBER, L. a LITTLE, A. *Smrt Jugoslavije*. Beograd: Radio B92, 1996. 424 s. Rat i mir. ISBN 86-7963-038-1.

SEKOT, A. *Sociologické problémy sportu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 223 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-2562-8.

SLEPIČKA, P. a PEKÁREK, J. Sportovní diváctví: rozbor negativních jevů na stadiónech: prevence proti diváckým výstřelkům. 1. vyd. Praha: Olympia, 1990. 213 s. Spartakus. ISBN 80-7033-012-0

SLEPIČKOVÁ, I. ed. a SLEPIČKA, P., ed. *Sport a politika*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2010. 172 s. ISBN 978-80-86317-82-3.

SMOLÍK, J. *Fotbalové chuligánství: historie, teorie a politizace fenoménu*. Karlovy Vary: Zdeněk Plachý, 2008

STERCHELE, D. *The Limits of Inter-religious Dialogue and the Form of Football Rituals: The Case of Bosnia-Herzegovina*. *Social Compass*. 2007-06-01, vol. 54, issue 2, s. 211-224. DOI: 10.1177/0037768607077032.

Tematická encyklopedie Larousse. 1. české vyd. V Praze: Albatros, 2001, 446 s. ISBN 80-00-00963-3.

VEJNOVIĆ, (ed.). *Nasilje i sport*. Banja Luka: Evropski defendologija centar, 2011. Dostupné také z: <http://www.defendologija.com/nasilje%20u%20sportu%20-%20zbornik%20radova.pdf>

VRCAN S. *Sport i nasilje danas u nas*, Naprijed: Zagreb 1990 In: KOKOVIĆ, Dragan. *Društvo, nasilje i sport*. Novi Sad: Mediterran Publishing, 2010, 249 s. ISBN 9788686689504

ŽARKOVIĆ, J. Bosna a Hercegovina - střet identit. In: BITTNEROVÁ, D. a MORAVCOVÁ, M. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2014, s. 105-117. Agora (Univerzita Karlova). ISBN 8087398467. s. 106

ŽÍLA, O. *"Jedna si jedina moja domovina?": etno-demografické proměny Bosny a Hercegoviny v letech 1945-2013*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014. 412 s. Varia; sv. 26. ISBN 978-80-7308-523-0.

Akademické práce:

DRBOHLAV, L. Homofobní obtěžování a šikana na škole. Praha, 2014. Bakalářská práce. UK.

HANUŠ, K. *Fotbal a společenská modernizace*. Praha, 2011. Rigorózní práce. UK.

JŮZA, P. *Zachovat či rozdělit Bosnu a Hercegovinu?*, Praha, 2007, Bakalářská práce. UK

KOTVOVÁ, P. *Bosna- No future?*. Praha, 2008. Diplomová práce. UK.

SOVÁK, M. *Špecifika ústavného systému Bosny a Hercegoviny*, Brno, 2010, Diplomová práce. MUNI

ŽÍLA, Ondřej. *Jedna si jedina?: Etno-demografické proměny Bosny a Hercegoviny v letech 1945–2012*. Praha, 2013. Disertační práce. UK.

Seznam citovaných respondentů

Resp. 1, nar. 1991 rozhovor opština Sarajevo – Ilidža 2014

Resp. 2, nar. 1992 rozhovor opština Sarajevo – Dobrinja 2014

Resp. 3, nar. 1994 rozhovor opština Sarajevo – Dobrinja 2014

Resp. 4, nar. 1994 rozhovor opština Sarajevo – Dobrinja 2014

Resp. 5, nar. 1994 rozhovor opština Sarajevo – Dobrinja 2014

Resp. 6, nar. 1992 rozhovor opština Sarajevo – Dobrinja 2014

Resp. 7, nar. 1992 rozhovor opština Sarajevo – Dobrinja 2014

Resp. 8, nar. 1981 rozhovor opština Sarajevo – Alipašino Polje 2014

Resp. 8, nar. 1982 rozhovor opština Sarajevo – Alipašino Polje 2014

Resp. 9, nar. 1981 rozhovor opština Sarajevo – Dobrinja 2014

Resp. 10, nar. 1979 rozhovor opština Sarajevo – Dobrinja 2014

Resp. 11, nar. 1979 rozhovor opština Sarajevo- Stari Grad 2014

Resp. 12, nar. 1981 rozhovor opština Sarajevo- Stari Grad 2014

Resp. 13, nar. 1981 rozhovor opština Sarajevo- Stari Grad 2014

Resp. 14, nar. 1976 rozhovor opština Sarajevo- Stari Grad 2014